

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VYŽIVOVACÍ POVINNOST A DOBRÉ MRAVY

Eva Pecháčková

2006

"Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Vyživovací povinnost a dobré mravy, zpracovala sama a uvedla jsem všechny použité prameny".

OBSAH:

Úvod.....	4
-----------	---

Kapitola první: Vymezení pojmu výživné a obecných předpokladů jeho uplatnění

Oddíl první. Pojem výživné.....	6
Oddíl druhý. Právní úprava vyživovací povinnosti	8
Oddíl třetí. Rozsah vyživovací povinnosti	10
Oddíl čtvrtý. Vznik a zánik vyživovací povinnosti	14
Oddíl pátý. Plnění vyživovací povinnosti	15
Oddíl šestý. Plnění za jiného	17

Kapitola druhá: Vymezení pojmu dobrých mravů

Oddíl první. Charakteristika dobrých mravů v právu obecně a jejich pozice v rodinných vztazích	18
Oddíldruhý. Rozpor s dobrými mravy v historické perspektivě	20
Oddíl třetí. Definice pojmu dobrých mravů	22
Oddíl čtvrtý. Analýza dobrých mravů jako negativního kriteria pro určování výživného podle zákona o rodině, výklad ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině	

Oddíl pátý. Důvody vzniku § 96 odst. 2 zákona o rodině vyvolané předchozím právním stavem podle zákona o právu rodinném27

oddíl šestý. Vztah ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině a § 3 odst. 1 občanského zákoníku obsahující institut dobrých mravů 28

Kapitola třetí: Ztížený rozvod a jeho vliv na stanovení výživného mezi bývalými manžely

Oddíl první. Tzv. velká novela zákona o rodině a obecné úvahy o zániku manželství v naší právní úpravě 30

Oddíl druhý. Tvrdostní klauzule (§ 24b odst. 1 zákona o rodině) 31

Oddíl třetí. Ztížený rozvod..... 33

Oddíl čtvrtý. "Sankční výživné" jako možný následek ztíženého rozvodu po velké novele zákona o rodině..... 34

Oddíl pátý. Sankční výživné podle § 93 zákona o rodině a podmínky pro jeho uplatnění..... 36

Oddíl šestý. Aplikace a výklad ustanovení § 93 zákona o rodině..... 37

Oddíl sedmý. "Sankční výživné" mezi bývalými manžely a dobré mravy... 39

Kapitola čtvrtá: Problematika dítěte, které tzv. působí výchovné problémy a určování výživného na děti v náhradní péči

Oddíl první. Obecné úvahy o vyživovací povinnosti rodičů k dětem..... 41

Oddíl druhý. Problematika dítěte působícího výchovné problémy..... 42

Oddíl třetí. Určování výživného dítěti umístěného do ústavní výchovy.... 44

Oddíl čtvrtý. Určování výživného dítěti, které je v péči pěstouna či jiné fyzické osoby..... 46

Oddíl pátý. Určování výživného dítěti, které je v péči budoucích osvojitelů..... 49

Oddíl šestý. Vyživovací povinnost rodičů k dětem, které působí výchovné problémy a dobré mravy..... 50

Kapitola pátá. Práva neprovdané matky vůči otci jejího dítěte

Oddíl první. Vývoj právní úpravy nároků neprovdané matky..... 51

Oddíl druhý. Současná právní úprava nároků neprovdané matky..... 54

Oddíl třetí. Příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce a dobré mravy.....	56
---	----

Kapitola šestá. Úvahy de lege ferenda v návaznosti na připravovanou rekodifikaci občanského zákoníku

Oddíl první. Návrh nového občanského zákoníku a rodinné právo.....	58
--	----

Oddíl druhý. Vyživovací povinnosti v připravovaném kodexu soukromého práva.....	59
---	----

Oddíl třetí. Dobré mravy v části druhé návrhu druhého občanského zákoníku.....	62
--	----

Kapitola sedmá. Komparace vyživovacích povinností a dobrých mravů s novou slovenskou právní úpravou

Oddíl první. Charakteristika nového slovenského zákona o rodině.....	63
--	----

Oddíl druhý. Vyživovací povinnosti v nové slovenské právní úpravě....	64
---	----

Oddíl třetí. Dobré mravy podle nového slovenského zákona o rodině...	67
--	----

Závěr	68
-------------	----

Seznam použité literatury a zdrojů	70
--	----

Resumé.....	72
-------------	----

Úvod

Vyživovací povinnost a dobré mravy je zajímavé, v právní praxi velmi frekventované a diskutované téma. Vybrala jsem si ho, protože mě celá problematika výživného zajímá a to právě i s uplatněním kritéria dobrých mravů. Je to téma nesmírně široké, neboť výživného se týká celá třetí část zákona o rodině. Tudíž cílem mé diplomové práce nebude podrobně analyzovat jednotlivé druhy vyživovacích povinností, ale pouze se soustředit na vybrané typy, které se budu snažit rozebrat v souvislosti s negativním kritériem pro určování výživného, tedy dobrými mravy. Na začátku mé práce bych se především chtěla věnovat samotnému pojmu "výživné" a dále

pak pojmu "dobré mravy", který je značně neurčitý. Budu se ho snažit pojmut jednak z hlediska historického, tak i z hlediska jeho výkladu v civilním právu jako takovém. Historie dobrých mravů ve společnosti je podle mého názoru důležitá zejména proto, že procházejí vývojem stejně rychle, jako společnost sama. Je jen otázkou, jak rychle se dostanou do podvědomí lidí a jak dlouho bude trvat, než se stanou všeobecně uznávanými.

V další části své práce se pokusím podrobně rozebrat uplatnění negativního kritéria dobrých mravů pro přiznání výživného podle zákona o rodině. V této souvislosti bych ráda navázala na problematiku tzv. ztíženého rozvodu a jeho vlivu na porozvodové uspořádání vztahů mezi bývalými manžely. Domnívám se, že tato problematika si zaslouží větší pozornost a to nejen z toho důvodu, že je velice mladá. Byla do zákona o rodině zavedena až tzv. velkou novelou zákona o rodině č. 91/1998 Sb., která nejenže tuto variantu rozvodu nově upravila, ale také v souvislosti s tím zákonodárce nově upravil oblast tzv. sankčního výživného rozvedeného manžela.

Další oblastí, kterou bych se ve své práci chtěla zabývat a posoudit ji s ohledem k dobrým mravům, je téma dítěte, které tzv. působí výchovné problémy, včetně určování výživného na děti v náhradní péči. V praxi tato otázka výživného na děti v ústavní výchově, pěstounské péči, péči jiné fyzické osoby a v péči zájemců o osvojení vzbuzuje velmi malý zájem odborníků. V souvislosti s touto otázkou si proto kladu za cíl, poukázat především na fenomén neplnění výživného pro děti v náhradní péči a také se budu snažit osvětlit situaci, zda je poskytování výživného dítěti, které působí výchovné problémy v souladu s dobrými mravy.

Z důvodu nárůstu počtu dětí narozených mimo manželství a řadou sociálních, ekonomických a právních problémů, které tento jev přináší, bych se proto chtěla věnovat problematice práv neprovdané matky vůči otci jejího dítěte. Velká novela zákona o rodině v této oblasti učinila jisté změny a tím posílila majetkové postavení neprovdané matky a neprovdané těhotné ženy. Můj

cíl v rámci tohoto tématu je, objasnit jaké má neprovdaná žena nároky, kdy je může uplatnit, vůči komu a v jaké lhůtě a dále posoudit poskytování příspěvku neprovdané matce z hlediska dobrých mravů.

V další části práce bych chtěla svou pozornost věnovat návrhu nového občanského zákoníku, neboť připravovaný soukromoprávní kodex zamýšlí spojit samostatná odvětví soukromého práva do jedné komplexní úpravy, což jsem zjistila na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti, kde je návrh zákona zveřejněn. Pokusím se nastínit systematiku připravovaného zákona a zařazení rodinného práva do návrhu a vyzdvihnout úpravu vyživovací povinnosti, zejména změny, které návrh nového občanského zákoníku v oblasti výživného přináší a čím stávající úpravu obohacuje a doplňuje.

V závěru diplomové práce nahlédnu do nové slovenské úpravy zákona o rodině účinné od 1.4.2005 a porovnáám ji s naší platnou právní úpravou zákona o rodině. Hlavním cílem komparace obou právních úprav bude zjištění, zda nový slovenský zákon obsahuje v oblasti výživného takové změny, kterými by se mohl inspirovat náš zákonodárce.

Kapitola první.

Vymezení pojmu výživné a obecné předpoklady jeho uplatnění

Oddíl první.

Pojem výživné

Problematika výživného patří k základním otázkám rodinného práva. Úzce souvisí s rozhodováním o výchově dětí, majetkovým právem manželů a s dalšími instituty.

Pojem "výživné" zákon o rodině, ani jiný právní předpis nevymezuje. Z jeho úpravy obsažené v zákoně o rodině je však zřejmé, že jím rozumí zabezpečování a úhrada osobních potřeb mezi osobami v příbuzenském nebo v jiném rodinném vztahu. Za pojmové znaky tohoto institutu můžeme tedy považovat:

- 1) majetkovou hodnotu výživného (s přesně vymezeným účelem)
- 2) existenci osobního rodinného vztahu mezi oprávněným a povinným.

Obecně lze říci, že výživné je plněním poskytovaným za účelem zajištění osobních potřeb oprávněného. Nemůžeme jej však zúžit jen na pouhé poskytování stravy oprávněnému, je nutné jej chápat v širším smyslu. Tzn., výživným jsou označovány jednak potřeby oprávněného, které se jeví jako nezbytné, např. strava, ošacení, bydlení, a jednak potřeby kulturního, vzdělávacího, sportovního rázu.

Mohlo by se zdát, že tyto posledně uvedené mají pouze doplňkový charakter. Tomu však není, neboť jak hmotné, tak duševní potřeby člověka jsou stejně důležité pro udržení psychické rovnováhy a určitého životního standartu člověka. Za plnění vyživovací povinnosti pokládá zákon i zabezpečování osobní péče o osobu oprávněného a o společnou domácnost.

Pojmu výživného bývá v právních předpisech a v právní praxi užíváno jednak v širším a jednak v užším smyslu. V širším smyslu jde o označení celého institutu rodinného práva, respektive o označení práv a povinností vyplývajících z řady ustanovení právních předpisů.

Součástí tohoto právního vztahu je jednak vyživovací povinnost, kterou má osoba, jež má hradit úhradu osobních potřeb, jí koresponduje nárok na výživné, který má osoba oprávněná. Vlastní plnění, k němuž na základě tohoto právního vztahu dochází, bývá označováno rovněž jako "výživné", v tomto směru bývá uvedeného termínu užíváno v užším slova smyslu.[1]

V normativní rovině jsou právo na výživné a povinnost výživné poskytovat natolik hypotetické, že právní poměr mezi tím, kdo má právo na výživné, a tím, kdo má vyživovací povinnost, neexistuje. Z toho vyplývá, má-li osoba A právo na výživné, ještě to neznamená, že je bude moci úspěšně uplatnit a že získá právo na poskytování výživného, a naopak, má-li osoba B vyživovací povinnost, ještě to neznamená, že jí bude uložena povinnost výživné poskytovat. Teprve naplněním podmínek stanovených zákonem umožní soudu, aby rozhodl, že podle relevantních právních předpisů má osoba A právo na výživné a osoba B vyživovací povinnost, a zároveň je osoba B povinna poskytnout výživné osobě A. Povinnost poskytovat výživné soud svým rozhodnutím zakládá. Právní poměr mezi tím, kdo má právo na poskytování výživného, a tím, kdo je výživné povinen poskytovat, vzniká až rozhodnutím soudu na základě zákona.[2]

Pojem "výživné" nebo "vyživovací povinnost", ve starší literatuře "alimony" či "alimentační povinnost", lze používat jako synonyma.[3]

Normy upravující výživné mají kogentní povahu a tudíž nemohou být měněny ani dohodou mezi oprávněným a povinným subjektem. To znamená, že jak nárok, tak povinnost, jsou založeny přímo na zákoně. Jakékoliv ujednání ohledně kogentních norem o výživném jsou pod sankcí absolutní neplatnosti takového právního úkonu (§ 39 občanského zákoníku). Především jsou vyloučena

ujednání měnící zákonné podmínky plnění, rozsah a dobu trvání výživného, či smluvní převzetí vyživovací povinnosti za jiného (oprávněného). Vyživovací povinnost a právo na výživné jsou tedy nepřevoditelné.

Proti termínu "výživné" byly v minulosti vznášeny námitky, a to ohledně jeho jazykového významu. Poukazovalo se na to, že neodpovídá obsahu, který mu dává právní úprava (ta zahrnuje nejen náklady na výživu, ale i náklady na všechny osobní potřeby). Tento problém se snažil vyřešit zákon o právu rodinném (č. 265/1949), který použil k označení tohoto institutu místo termínu "výživné" termín "osobní úhrada potřeb". Toto označení se však nevžilo a zákon o rodině se vrátil zpět ke dříve používanému pojmu "výživné".

Oddíl druhý.

Právní úprava vyživovací povinnosti v ČR

Majetkové vztahy vznikající v rodině byly léta podceňovány a tomu také odpovídala právní úprava. Zákon č. 91/1998 Sb., účinný k 1.8.1998 podstatně novelizoval zákon o rodině a to zejména co se týká problematiky výživného a kritérií pro jeho stanovování, velká novela zákona o rodině tak navrátila vyživovací povinnosti významné postavení v rámci majetkových institutů uplatňujících se mezi subjekty rodinného práva.[4]

Zákon o rodině úzce navazuje na občanský zákoník (z. č. 40/1964 Sb.), neboť

rodinně-právní vztahy byly vyděleny z občanského zákoníku do samostatného zákona.

Rodinně-právní a občansko-právní vztahy jsou si velmi blízké, což se odráží i v úpravě vzájemného vztahu obou předpisů. Podle ustanovení § 104 zákona o rodině lze občanského

zákoníku použit jen tehdy, nestanoví-li zákon o rodině něco jiného. Občanský zákoník je tedy ve vztahu k zákonu o rodině předpisem *lex generalis*.^[5] Naproti tomu ustanovení § 105 zákona o rodině výslovně odkazuje na občanský zákoník, který upravuje majetkové vztahy mezi manžely. Nejde zde o subsidiární použitelnost občanského zákoníku, ale toto ustanovení je tzv. odkazovací normou.

Problematiku výživného upravuje zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, v platném znění, v části třetí, která nese název "Výživné". Zde jsou soustředěny majetkové vztahy, které v zákoně zbyly po přesunu právní úpravy majetkových vztahů mezi manželi do občanského zákoníku. Tato část je rozdělena do šesti hlav. Hlava šestá s názvem "Společná ustanovení" upravuje otázky společné pro právní úpravu výživného v ostatních hlavách části třetí zákona o rodině. Pravidla v něm uvedená jsou zásadně platná pro všechny druhy výživného, pouze u některých typů výživného jsou dále upřesněna. Nalezneme zde ustanovení upravující otázky splatnosti výživného, promlčení a náhrady výživného splněného za jiného, která jsou rovněž obecně platná pro všechny druhy výživného.

Zákon o rodině upravuje celkem šest druhů vyživovací povinnosti:

- vyživovací povinnost rodičů k dětem (§§ 85 -- 86 zák. o rodině)
- vyživovací povinnost dětí vůči rodičům (§ 87 zák. o rodině)
- vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými (§§ 86 -- 90 zák. o rodině)
- vyživovací povinnost mezi manžely (§ 91 zák. o rodině)
- vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely (§§ 92 -- 94 zák. o rodině)

- příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce (§ 95 zák. o rodině)

V zákoně o rodině se tedy objevuje pojem vyživovací povinnost a příspěvek na výživu. Přes různé označení je třeba konstatovat, že ve všech výše uvedených případech se jedná o vyživovací povinnost.[6]

Z pořadí právní úpravy v zákoně o rodině vyplývá přednostní postavení výživného pro nezletilé děti. Přednost tohoto druhu vyživovací povinnosti před jinými druhy vychází především z významu, který společnost přikládá zvýšené ochraně nezletilých dětí. V praxi to znamená, že při střetu vyživovacích povinností nemůže tuto vyživovací povinnost žádná z jiných vyživovacích povinností předejít.[7]

Vyživovací povinnost se týká pouze úzkého okruhu osob, tudíž může nastat situace tzv. konkurence několika druhů vyživovacích povinností. Některé střety řeší zákon o rodině výslovným ustanovením. Pro zjištění, který z druhů vyživovacích povinností se uplatní v případě konkurence jako první, platí následující zásady:

a) v případě konkurence vyživovací povinnosti mezi manžely, resp. mezi rozvedenými manžely a vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům, obsahuje zákon o rodině ustanovení, že oba uvedené druhy předcházejí vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům (§ 91 odst. 3 a § 92 odst. 2 zák. o rodině). Z toho vyplývá, že manželé mají na prvním místě povinnost vzájemně se vyživovat a teprve tehdy, není-li toho některý z manželů schopen, nebo jen v omezené míře, nastupuje vyživovací povinnost dětí vůči rodičům.

b) Zákon o rodině výslovně neřeší vzájemný vztah vyživovací povinnosti rodičů k dětem a vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými. Ze systematického zařazení obou druhů

vyživovací povinnosti lze však dospět k závěru, že vyživovací povinnost rodičů k dítěti bude předcházet vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými. Vyživovací povinnost k dítěti mají tedy v první řadě rodiče. Teprve tehdy, jestliže rodiče nemohou tuto vyživovací povinnost plnit, vzniká dítěti nárok na výživné vůči prarodičům.[8]

Oddíl třetí.

Rozsah vyživovací povinnosti

Pokud bychom hledali nějaké obecné pravidlo pro určení rozsahu výživného, naše snaha by byla marná, poněvadž mezi zákonnými ustanoveními takové pravidlo nenajdeme. Neexistence takového obecného pravidla, které by jistě soudům z velké části ulehčilo rozhodování, je důsledkem rozmanitosti života a nestejnorodosti případů. Soud ve svém rozhodování nepostupuje mechanicky, ale k případu přistupuje individuálně a pečlivě zvažuje každou relevantní okolnost. Existují ale pravidla o tom, k jakým skutečnostem je soud při určování rozsahu výživného povinen přihlídnout. Těmito skutečnostmi se rozumí ve smyslu § 96 odst. 1 zákona o rodině odůvodněné potřeby oprávněného na straně jedné, a schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného na straně druhé.[9]

Tato uvedená hlediska jsou obecná a platí pro všechny druhy výživného. Vedle nich zákon o rodině stanoví pro jednotlivé druhy výživného i další zvláštní hlediska. Konkrétní stanovení výživného určitého druhu tudíž vychází z obecného i zvláštního hlediska.

U osoby povinné rozhodují reálné schopnosti, možnosti a majetkové poměry poskytovat

výživné. Potenciální výdělečné poměry rodičů nejsou ovšem dány jen jejich subjektivními okolnostmi, tj. stránkami fyzickými a duševními (půjde zejména o předpoklady, vědomosti, zkušenosti a celkový zdravotní stav), nýbrž i některými okolnostmi objektivního rázu (např. výběr pracovních příležitostí v určitém místě). Zjišťování schopností a možností povinného je orientováno zpravidla na výši průměrné mzdy za určité časové období.

Soud při hodnocení možností, schopností a majetkových poměrů povinného zkoumá podle ustanovení § 96 odst. 1 zákona o rodině zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika. Pokud by se povinný subjekt takto choval, s cílem dosažení nižšího příjmu, není důvod, proč by na to měl doplácet oprávněný. Pokud tedy povinný subjekt záměrně a často mění zaměstnání bez ohledu na výši příjmu, pokud pracuje bez vážného důvodu na nižší pracovní úvazek, pokud žije pouze z úspor a nepracuje vůbec, popř. nevyužívá své kvalifikace, je soud vždy povinen zkoumat příčiny tohoto jednání. Jestliže by důvod nebyl shledán, vychází soud ze schopností, možností a majetkových poměrů povinného, tedy z takových příjmů, kterých by povinný dosahoval, kdyby tyto své schopnosti a možnosti řádně využíval. Lze poukázat na možnost spolupráce s úřady práce při zjišťování volných pracovních míst v dané kvalifikaci na trhu práce.[10]

Ustanovení § 96 odst. 1 zákona o rodině tedy umožňuje soudu vycházet nikoli pouze z fakticity příjmu povinného, tj. z reálných majetkových poměrů, ale zakotvuje tzv. potencialitu příjmů, jako východiska pro stanovení vyživovací povinnosti.[11]

Zkušenosti s vyměřováním výživného povinným podnikatelům ukazují, že je nezbytné dát soudům reálnou možnost v případě, kdy povinný nesplní svoji povinnost předložit potřebné podklady pro hodnocení jeho schopností, možností a majetkových poměrů, zajistit odpovídajícím způsobem výživu dítěte tam, kde soud z jiných okolností má důvod se domnívat o existenci

majetkových aktiv. Proto zákon nově zavádí právní domněnku, že příjem povinného v těchto případech činí 15ti násobek příslušné částky životního minima. Toto právní ustanovení přenáší důkazní břemeno ohledně majetkových poměrů na povinného rodiče. Ustanovení § 85a zákona o rodině vzniklo jako odraz společenské reality, kdy mnozí rodiče působící jako soukromí podnikatelé nepředkládali řádně svá daňová přiznání. Proto bylo potřeba překlenout tento stav, kdy povinný rodič neumožnil soudu zpřístupněním údajů zjistit všechny skutečnosti pro rozhodnutí o rozsahu vyživovací povinnosti. Pokud soud s ohledem k jiným provedeným důkazům zjistí skutečnosti nasvědčující, že majetkové poměry povinného neodpovídají jím předloženým podkladům, dojde k názoru, že povinný nesplnil svoji důkazní povinnost a bude aplikovat domněnku dle § 85a zákona o rodině.[12]

Co se týče odůvodněných potřeb oprávněného, jejich míra je různá podle okolností konkrétního případu. Především je odstupňovaná podle věku dítěte, jeho zdravotního stavu, schopností, nadání a způsobu přípravy na budoucí povolání i eventuálně podle vlastních výdělečných možností dítěte. U nezletilých dětí slouží výživné nejenom k uspokojení jejich výživy v užším smyslu, ale také k uspokojení všech odůvodněných hmotných potřeb (obuv, šatstvo, jízdné) a dalších potřeb k úspěšné výchově dítěte (vzdělání, kulturní, sportovní potřeby, náklady spojené se zdravotním stavem).

Obě výše zmíněné podmínky -- odůvodněné potřeby oprávněného na jedné straně a schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného na druhé straně, se uplatní kumulativně. Pokud na straně povinného nebudou dány schopnosti a možnosti poskytovat výživné osobě oprávněné, nemůže být vyživovací povinnost stanovena.[13] Na druhé straně však nárok na výživné může vzniknout jen za předpokladu, že zde jsou odůvodněné potřeby oprávněného.

Současně je vedle těchto obecných hledisek, k nimž je třeba přihlížet při určení vyživovací povinnosti, nutnost brát zřetel k právně nepřekročitelné mezi přiznání práva na

výživné. Tuto mez představuje taková situace oprávněného a taková kvalita jeho majetkových poměrů, kdyby přiznání práva na výživné již bylo v rozporu s dobrými mravy.

Rozsah vyživovacích povinností se uplatňuje v pořadí od nejširšího k nejužšímu.

Diferencuje se pomocí slov "stejná životní úroveň", "slušná výživa", "přiměřená výživa", eventuelně "přiměřený příspěvek na výživu" a "nutná výživa". U jednotlivých druhů vyživovacích povinností je rozsah nároku oprávněného stanoven konkrétně: Vyživovací povinnost rodičů k dětem je založena na zásadě, že životní úroveň dětí má být úměrná životní úrovni rodičů (§ 82 odst. 2 zákona o rodině). Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům je určena tak, že rodiče mají vůči dětem nárok na slušnou výživu (§ 87 odst. 2 zákona o rodině). U vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými právo na výživné náleží oprávněným, jen pokud toho "nutně potřebují" (§ 90 zákona o rodině). Vyživovací povinnost mezi manžely je založena na zásadě stejné životní úrovně manželů (§ 91 odst. 2 zákona o rodině). V případě vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi má manžel nárok obecně na přiměřenou výživu (§ 92 odst. 1 zákona o rodině). Pokud by byla uplatněna tzv. tvrdostní klauzule (sankční výživné), pak má manžel nárok na stejnou životní úroveň, nejdéle však na dobu tří let (§ 94 odst. 2 zákona o rodině). A konečně u příspěvku na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce a těhotné ženě má oprávněná nárok na přiměřenou úhradu těchto nákladů.

Výše výživného se odvíjí od stavu, který je zde v době, kdy je rozhodnutí vydáno. Tzn., že rozhodující jsou vždy schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného a odůvodněné potřeby oprávněného v době vyhlášení rozsudku. Není ovšem vyloučena na straně oprávněného i povinného změna poměrů. Může to být změna potřeb oprávněného, zejména v souvislosti s přibývajícím věkem dítěte (fyzickým vyspíváním, zahájením školní docházky či dalšími formami přípravy na budoucí povolání), ale může dojít i ke změně v možnostech povinného plnit vyživovací povinnost v dosavadním rozsahu, např. v souvislosti s důvodným poklesem jeho příjmů, popř. v důsledku zúžení nebo rozšíření okruhu osob, k nimž má rodič vyživovací

povinnost.[14] To může odůvodnit zvýšení nebo snížení určitých částek výživného nebo i zrušení povinnosti. Musí se vždy jednat o závažnější změnu poměrů, nikoliv jen o zcela přechodnou změnu (př. krátkodobý pobyt dítěte u druhého rodiče, což nemůže být důvodem dočasného zproštění povinnosti platit výživné). Změna poměrů se musí současně týkat skutečnosti, na základě které je založeno dřívější rozhodnutí o rozsahu vyživovací povinnosti rodičů vůči nezletilci.[15]

V případě vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem může soud rozhodnout o změně i bez návrhu, zatímco v ostatních případech soud rozhoduje pouze na návrh. Dojde ke snížení nebo zrušení výživného za dobu minulou, pak v případě výživného pro nezletilé děti platí zásada, že spotřebované výživné se nevrací (§ 99 odst. 1 zákona o rodině).

Oddíl čtvrtý.

Vznik a zánik vyživovací povinnosti

Vyživovací povinnost vzniká, jsou-li splněny podmínky jak obecné, tak zvláštní, stanovené zákonem. Tyto podmínky se liší u jednotlivých druhů vyživovacích povinností. Vyživovací povinnost vzniká mezi zákonem stanovenými subjekty rodinně právních vztahů: mezi příbuznými v řadě přímé, mezi manžely, mezi rozvedenými manžely a zvláštní omezený nárok na výživné má vůči otci svého dítěte i matka, která za něho není provdána.

Vyživovací povinnost zanikne, odpadnou-li zákonem stanovené důvody, pro její existenci.

Dalo by se říci, že obecně vyživovací povinnost zanikne, jestliže oprávněný subjekt je schopen

se sám živit, případně jinému subjektu k němu vznikne vyživovací povinnost. Vyživovací povinnost může rovněž zaniknout z důvodu na straně oprávněného, který není nadále schopen výživné poskytovat. V tomto případě by se ale jednalo o "relativní" zánik vyživovací povinnosti, protože dojde-li ke změně poměrů, může se vyživovací povinnost obnovit.

K absolutnímu zániku vyživovací povinnosti dojde smrtí oprávněného, či povinného i přesto, že vyživovací plnění má charakter majetkového plnění. Jeho existence se odvíjí z osobního vztahu a proto nepřechází děděním.

Právo na výživné zaniká v případě vyživovací povinnosti mezi manžely zánikem právního vztahu manželství. Se vznikem nového manželství zaniká vyživovací povinnost rozvedeného manžela.

Novela zákona o rodině č. 91/1998 Sb. nově upravuje zánik vyživovací povinnosti uplynutím lhůty v případě tzv. sankčního výživného pro rozvedeného manžela (§ 93 odst. 2 zákona o rodině).[16] Výjimečným způsobem zanikne vyživovací povinnost poskytnutím jednorázové částky na základě písemné smlouvy, uzavřené mezi rozvedenými manžely.

Výživné je specifický případ závazku, nelze na něj aplikovat obecná ustanovení o zániku závazku podle občanského zákoníku. Zákon o rodině se zmiňuje pouze o započtení vzájemných pohledávek na výživné, pro které ustanovení občanského zákoníku zásadně platí. V § 97 odst. 3 je stanovena významně omezující výjimka pro případ započtení výživného poskytovaného nezletilým dětem, kde takové započtení není přípustné vůbec. Přípustné je pouze započtení mezi zletilými, a to jen dohodou.

Plnění vyživovací povinnosti

Výživné je určeno ke krytí pravidelně se opakujících potřeb oprávněného, proto je třeba, aby vyživovací povinnost byla plněna v pravidelných opětuujících se dávkách. Tyto dávky by měly být dle ustanovení § 97 odst. 1 zákona o rodině splatné vždy měsíc dopředu. Toto ustanovení je typické především pro případy, kdy výživné stanoví soud, i když je nepochybné, že dojde-li mezi účastníky o placení výživného k dohodě mimosoudně, mělo by se rovněž zpravidla jednat o pravidelná opětuující se plnění splatná vždy na měsíc dopředu, neboť tato forma nejlépe vyhovuje zájmům a potřebám oprávněného.

Existují zde tři výjimky z pravidla stanoveného v § 97 odst. 1 zákona o rodině. V odst. 2 tohoto ustanovení zákon připouští vyrovnání výživného mezi rozvedenými manžely formou poskytnutí jednorázové částky, kterou si rozvedení manželé písemně stanoví. Druhá výjimka představuje možnost, aby soud v případech hodných zvláštního zřetele stanovil povinnost složit určitou peněžní částku pro výživné splatné v budoucnosti. Soud vymezí období, na které se částka vztahuje. Půjde o plnění pro účely výživného na účet peněžního ústavu, který bude zabezpečovat pravidelnou výplatu. Soud je při stanovení povinnosti složit určitou peněžní částku povinen brát zřetel na očekávanou změnu poměrů na straně dítěte, na straně rodičů, jakož i změny společensko-ekonomické. Výhodu tohoto ustanovení spatřují především ve skutečnosti, že výživné bude řádně placeno i v době, kdy povinný rodič bude v cizině, a dále také dojde k posílení stability poměrů dítěte, neboť částka složená u peněžního ústavu bude určena pouze pro účely výživného.

Soud zároveň učiní příslušná opatření zaručující pravidelnou výplatu měsíčních dávek v rozsahu stanoveného výživného. V tomto případě nepůjde o výživné na celou dobu

pravděpodobného trvání vyživovací povinnosti, zejména půjde-li o velmi malé dítě. Vzhledem k tomu, že soud takto může rozhodnout pouze "v případech zvláštního zřetele hodných", nelze očekávat, že by využití této zákonné eventuality bylo zvlášť časté. Zároveň je možné se domnívat, že toto ustanovení nebude užíváno ve prospěch jiných, než nezletilých dětí, i přestože zákonodárce užil obecného pojmu "dítě".[17]

Třetí výjimka z pravidla stanoveného v § 97 odst. 1 zákona o rodině je obsažena v ustanovení § 95 odst. 2 a týká se zajištění úhrady některých nákladů neprovdané těhotné ženě, jakož i zajištění výživy dítěte po dobu, po níž by matce jako zaměstnankyni náležela mateřská dovolená. Soud v takovém případě může na návrh těhotné ženy uložit tomu, jehož otcovství je pravděpodobné, aby potřebnou částku poskytl předem.

Právo na poskytování výživného a povinnost výživné poskytovat vznikají rozhodnutím soudu, jsou-li splněny jak obecné, tak zvláštní podmínky stanovené zákonem, jak na straně oprávněného, tak povinného.

Podle § 98 odst. 1 zákona o rodině soud přizná výživné ode dne zahájení soudního řízení. Dnem zahájení řízení je den podání návrhu u soudu, nebo tam, kde lze řízení zahájit i bez návrhu, den, kdy řízení bylo usnesením soudu zahájeno zpravidla z podnětu některého občana či instituce. V případě výživného pro nezletilé dítě existuje výjimka. Soud může přiznat výživné i tři roky zpětně ode dne zahájení soudního řízení. V rozsudku pak musí vyčíslit dluh na výživném a stanovit způsob jeho úhrady. To je možné buď jednorázově do určité lhůty od právní moci rozsudku, nebo ve splátkách splatných spolu s běžným výživným.[18]

Právo na výživné se nepromlčuje, promlčují se však práva na jednotlivá opětujiící se plnění výživného. Protože zákon o rodině neobsahuje samostatnou úpravu délky promlčecí doby, je s ohledem na § 104 zákona o rodině třeba použít ustanovení občanského zákoníku o promlčení.

Podle obecných ustanovení občanského práva zde bude platit tříletá promlčecí doba, počítaná od splatnosti výživného.

Oddíl šestý.

Plnění za jiného

Může nastat situace, kdy někdo zcela nebo zčásti plní vyživovací povinnost za jiného, ať proto, že k tomu nikdy nebyl dán žádný právní důvod, či proto, že zde právní důvod sice byl, ale později odpadl. Každý, kdo za jiného plnil jeho vyživovací povinnost je oprávněn na něm požadovat úhradu takového plnění.

V praxi půjde především o případy, kdy jeden z rodičů plní výživné nebo jinou formou uhrazuje všechny potřeby dítěte i za druhého rodiče. Dále sem náleží případ, kdy manžel matky úspěšně popřel otcovství a domáhá se náhrady poskytovaného výživného na tom, kdo byl určen jako otec dítěte. Také v případě, že bylo uloženo zajištění nároků neprovdané matky proti muži, jehož otcovství bylo pravděpodobné, a později byl za otce určen jiný muž, má ten, kdo zajistil podle soudního rozhodnutí příslušné částky, nárok na jejich úhradu proti určenému otci. Stejně tak koupila-li matka dítěte, která není provdána za otce dítěte, nutné potřeby pro novorozence (kočárek, postýlku, prádlo), o jejichž úhradě nebylo rozhodnuto v řízení o úhradu osobních potřeb dítěte, může se matka domáhat náhrady na otci dítěte podle ustanovení § 101 zákona o rodině jako nákladu, který částečně uhradila i za něho.[19]

Podobné ustanovení obsahuje i občanský zákoník v § 454, podle kterého se bezdůvodně

obohatit ten, za něhož bylo plněno, co po právu měl plnit sám.

Zákon o rodině ale v tomto směru obsahuje zvláštní ustanovení, proto teorie rodinného práva i judikatura dospěla s ohledem na tuto skutečnost k závěru, že v případě ustanovení § 101 zákona o rodině jde o speciální rodinně-právní institut, a proto nelze použít ustanovení občanského zákoníku, který se týká institutu bezdůvodného obohacení.

Kapitola druhá.

Vymezení pojmu dobré mravy jako negativního kritéria pro určování výživného podle zákona o rodině

Oddíl první.

Charakteristika dobrých mravů v právu obecně a jejich pozice v rodinných vztazích

V moderních právních řádech se lze setkat s tzv. korektivy obsahové platnosti právních úkonů. Těmito korektivy obsahové platnosti právních úkonů jsou zpravidla dobré mravy. Dobré mravy v převládajícím pojetí zajišťují souladnost práva s mimoprávními společenskými systémy (morálkou, etikou atd.). Zejména dobré mravy hrají úlohu nejzazšího korektivu platnosti právních úkonů -- jsou nejgenerálnějším korektivem.[20] Ve vztahu k dobrým mravům vystupuje rozpor se zákonem, jako korektiv speciální, který má působit ve funkci strážce vnitřní souladnosti právního řádu, resp. jeho norem. Z hlediska právní existence právních úkonů, představují dobré mravy a rozpor se zákonem poslední síto při kontrole vzniku a následné

existenci platného právního úkonu. Dobré mravy jako korektiv obsahové platnosti právních úkonů se vyznačuje tím, že ve vztahu k rozporu se zákonným zákazem je korektivem obecnějším a širším.

Dobré mravy představují mimoprávní hodnoty společné určité společnosti na určitém stupni jejího vývoje, chápané jako nezpochybnitelné minimum slušnosti všech spravedlivě uvažujících jedinců. Přestože dobré mravy vyjadřují dané mimoprávní hodnoty, přiznává jim právní řád právní relevanci, protože právo nemůže připustit právní úkony, které se přičí určitému standardu lidského chování, morálky, etiky atd. Rovněž ani není myslitelné, aby soudní moc poskytovala právní ochranu takovýmto právním úkonům.

Vymezení pojmu "dobré mravy" naráží na značné problémy. Právní řády často rezignují při pokusech o jejich definici, nebo vyjádření definice jsou pod silnou palbou kritiky. Právní řády většinou při přejímání mimoprávních souborů norem nepřijímají jakékoliv normy, které by mohly představovat dobré mravy, ale pouze uznávané a platné tzv. minimum společných hodnot. Vazbu na mimoprávní soubory norem se právo snaží zachovat svou vnitřní souladnost.[21]

Domnívám se, že pojem dobré mravy je třeba vykládat extenzivně, neboť pod něj zahrnujeme všeobecně uznávané zásady morálky a etiky, které jsou vlastní celému společenskému řádu.

Dobré mravy je nutné chápat v národním kontextu, protože jsou reflexí určitého národního společenského řádu a v jiném prostředí jsou tyto platné standardy irelevantní.[22] Dalším charakteristickým znakem dobrých mravů je jejich časová proměnlivost, ke které dochází nezávisle na změnách pozitivního práva. Není zde vyloučena situace, kdy dojde k přesunu některých zásad a hodnot ze sféry dobrých mravů do legislativy (zakotvením v zákoně), tím se ovšem požadavek dobrých mravů stává zákonným zákazem. Při posuzování rozporu s dobrými mravy je rozhodný okamžik učinění právního úkonu. Dojdeme-li při posouzení daného právního úkonu

k závěru, že úkon již v důsledku změny společenského pohledu není v rozporu s dobrými mravy, je nutno právní úkon považovat za platný. Pokud však strany přijaly původní neplatnost úkonu a vycházejí z ní, zůstává platnost nedotčena. Vnikne-li rozpor s dobrými mravy až následně, platí vzhledem k zákazu retroaktivity platnost původního úkonu.

V kontinentálním systému představuje jádro dobrých mravů ochrana rodinné morálky.[23]

Výše zmíněná proměnlivost dobrých mravů platí na poli rodinné morálky dvojnásob. Veliké posuny společenského vidění problematiky rodinného a manželského života vedou v moderní době k posunům, které velmi často znamenají, že určité úkony či jednání, které by v minulosti neměly šanci obstát z hlediska slučitelnosti s dobrými mravy, jsou v současné době považovány za nezávadné.

Důležitou sférou aplikace dobrých mravů je sféra rodinných vztahů. Základem je pojmání instituce manželství a rodičovství ve obecně vyspělých právních řádech.[24] Instituce manželství a rodičovství je věcí veřejného zájmu a tudíž nesmí být ohrožováno právními úkony, které by narušily jejich povahu a závazky mezi manžely. Na smlouvy, které by se přičily rodinné morálce, dopadá režim smluv proti dobrým mravům.[25] Lze uvažovat o několika okruzích smluv narážejících na výhradu ochrany rodinné morálky. Takovou smlouvou by byla ujednání, která by omezovala povinnost jednoho z manželů k podpoře či hmotnému zabezpečení druhého manžela, přičemž toto platí jak během manželství, tak po rozvodu. V oblasti rodičovských vztahů se přičí dobrým mravům smlouvy o vzdání se rodičovského zabezpečení a vzdání se předem nároku na výživné atd.

Oddíl druhý.

Rozpor s dobrými mravy v historické perspektivě

Pro správné pochopení problematiky rozporu s dobrými mravy je nutné sledovat vývoj nazírání na společenskou morálku v různých historických obdobích. Názory na to, zda je něco morální či ne, se mění. Mnohé úkony, které by nemohly v minulosti obstát, mohou v současnosti vyhovět nárokům společenské morálky. Pravidlo o obecné neplatnosti právních úkonů, které je v rozporu s dobrými mravy, zůstává zachováno, avšak jeho aplikace se odvozuje od zásad, které v dané době prezentuje veřejné mínění.

Lidské chování je od pradávna omezeno nejen korektivem zákonných zákazů a omezení, ale i zmiňovanými mimoprávními standardy. S odkazem na římsko právní tradici se tyto standardy označují jako "boni mores" (dobré mravy). Co se tímto pojmem rozumí, je dlouhá léta předmětem sporu. Známa definice pochází od Říšského soudního dvora (meziválečného nejvyššího německého soudu), podle níž je dán rozpor s dobrými mravy, jestliže je "obsah smlouvy v rozporu s citem pro slušnost a pravidly slušnosti, jak je uznávají všichni slušní a spravedlivě myslící lidé".[26]

Podle jiné definice se smlouva přičí dobrým mravům, jestliže vykazuje znaky výstřednosti, které jsou schopny pobouřit slušného člověka. Z toho vyplývá, že smlouvy, které lze podřadit pod pojem "rozpor s dobrými mravy" v uvedeném smyslu, nemohou po právní stránce obstát.

Relevance mimoprávních standardů má svůj historický původ v propojení systémů práva, morálky a náboženství v primitivních společnostech. Tyto tři systémy působily jako jeden celek regulující lidské chování a lidské vztahy. Postupně ale docházelo k odluce jednotlivých jeho částí v důsledku pokroku a vyspělosti společnosti. Snaha o osamostatnění práva, morálky a náboženství měla úspěch již za římské republiky. V tomto období došlo k oddělení dohledu nad dodržováním morálky od obecné jurisdikce.

V klasickém římském právu nenalezneme obecnou doktrínu nebo obecné odkazy týkající se problematiky dobrých mravů. Pouze Gaius ve své učebnici diskutuje případ týkající se mandantní smlouvy, kdy mandatář je mandantem pověřen, aby ukradl určitou věc Titiovi, nebo aby ho fyzicky napadl. Gaius konstatuje, že takový mandát je proti dobrým mravům, a proto nemůže vzniknout závazek. Z pohledu dnešní doby by toto jednání bylo závadné spíše právně, než morálně.

V pozdně klasickém období přitahovala problematika dobrých mravů velkou pozornost.

V rozporu s dobrými mravy jsou posouzeny podmínky vykazující nedostatek rodinné oddanosti (má-li se někdo zavázat, že nevykoupí svého otce ze zajetí, nebo že neposkytne potřebné zabezpečení svým rodičům, nelze takové úkony připustit). Z tohoto období se dochovaly právní texty, které diskutují problematiku dobrých mravů z obecného pohledu. Obecně by se dalo říci, že pokud došlo k ujednání, které by se jakýmkoliv způsobem dostalo do rozporu s dobrými mravy, nemělo by žádnou právní sílu a tudíž by bylo neplatné. Důležité je podotknout, že v těchto právních textech byly dobré mravy zahrnuty do katalogu pramenů práva a tím byly přijaty jako obecný systém rovnocenný právu.[27]

V průběhu 18. a 19. století se ustálilo v právním myšlení obecné pravidlo, že všechny právní úkony *contra bonos mores* jsou neplatné.

V moderním právu se aplikovatelnost korektivu dobrých mravů podstatně rozšířila. Dobré mravy se staly východiskem pro korekci nepřijatelných smluvních ustanovení začleněných do smluv na základě nerovnosti postavení a vyjednávacích schopností smluvních stran.

Oddíl třetí.

Definice pojmu dobrých mravů

Pojem "dobré mravy" není zákonem o rodině definován. Spočívá v obecně platných morálních normách, u kterých je dán obecný zájem na jejich respektování. Posouzení konkrétního obsahu pojmu dobré mravy náleží vždy, případ od případu soudci.[28]

Pokud bychom i přesto chtěli pojem dobré mravy vymezit, velmi dobře nám poslouží definice Kubešova z roku 1933. Zde se uvádí, že rozpor s dobrými mravy je dán, pokud by platnost smlouvy hrubě urážela veřejné mínění, přičemž veřejným míněním se rozumí soubor kulturních norem.[29] Za dobré mravy označuje ty, které jsou známy společností a soudem. Tímto se vymezuje národní charakter dobrých mravů a zvýrazňuje úloha soudce při aplikaci dobrých mravů, i přesto, že této přístup k úloze soudce neodpovídá modernímu pojetí dobrých mravů. Právní řády v dnešní době se brání, aby soudce považoval za dobré mravy své vlastní standardy chování.

Definici dobrých mravů můžeme nalézt v rozsudku Nejvyššího soudu ČR, který definuje dobré mravy jako souhrn společenských, kulturních a mravních norem, z nichž některé jsou trvalou a neměnnou součástí lidské společnosti, jiné spolu se společností podléhají vývoji. Tyto normy mají povahu norem základních a představují společensky uznávané mínění, které ve vzájemných vztazích mezi lidmi určuje, jaký by měl být obsah jejich ujednání, aby toto bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.[30]

Ústavní soud dohlíží na dobré mravy jako na soubor etických a obecně zachovávaných zásad, jejichž dodržování je zajišťováno právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tyto etické a obecně zachovávané zásady se vývojem společnosti rozvíjí a musí být proto posuzovány z hlediska konkrétního

případu v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu. Takové hodnocení přísluší výhradně obecným soudům, není ani v možnostech Ústavního soudu vnikat do těchto vztahů jednotlivců, pokud jejich jednání nesignalizuje porušení základních práv a svobod.[31]

Oddíl čtvrtý.

Analýza dobrých mravů jako negativního kriteria pro určování výživného, výklad ustanovení § 96 odst.

2 zákona o rodině

Vztah vyživovací povinnosti a dobrých mravů je upraven v ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině, který říká, že výživné nelze přiznat, jestliže by bylo v rozporu s dobrými mravy. Tímto ustanovením je do textu zákona vneseno tzv. měřítko, které stanovuje negativní předpoklad pro přiznání nároku na výživné.

Toto ustanovení předpokládá, že osoba domáhající se výživného by jinak měla na ně nárok, avšak v daném případě jej nemá, protože je splněn negativní předpoklad v tomto zákonném ustanovení obsažený. Nejde o stanovení nějaké výjimky z obecného pravidla, ale o další předpoklad, který musí být vždy zkoumán, než o výživném bude rozhodnuto.

Podle svého systematického zařazení dopadá ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině na výživné podle všech předcházející pěti hlav třetí části zákona o rodině.

Jestliže negativní předpoklad zamezující přiznání výživného je "rozpor s dobrými

mravy", tak takovým důvodem nemůže být nějaká událost nezávislá na lidském chování (ať už jednání nebo opomenutí), protože jen toto lze morálně hodnotit.

Při aplikovatelnosti pravidla v § 96 odst. 2 zákona o rodině musí jít o čelení takovému důsledku, který by celospolečensky musel být hodnocen jako morálně neudržitelný, odporující citu pro spravedlnost.

Není možné, aby bylo vyčerpávajícím způsobem definováno, kdy takový stav nastává, protože životní situace jsou velmi rozmanité. Přesto však lze charakterizovat základní situace, které sem spadají:

1. V první situaci vyjdeme z bezprostředního předchůdce § 96 odst. 2 zákona o rodině a to z § 34 zákona o právu rodinném č. 265/1949 Sb. Toto ustanovení se omezovalo na vztah mezi bývalými manžely a obsahovalo pravidlo, že nároku na výživné pozbýval manžel, který byl shledán vinným rozvodem a to obligatorně, byl-li druhý manžel shledán nevinným, a fakultativně, byla-li vina shledána oboustranná.[32] Odpovědnost byla tedy dána vždy jen za přičitatelné chování, nikoli za objektivní stav. Chování (ať už aktivní jednání nebo pasivní opomenutí) nemuselo nutně směřovat jen proti osobě druhého partnera, ale muselo být takového rázu, že vedlo ke zničení společného svazku účastníků.

Pokud šlo o jiné alimentární povinnosti, nebylo žádného konkrétního právního ustanovení tohoto rázu. Zákon o právu rodinném neobsahoval ani ustanovení podobné § 104 zákona o rodině, které by odkazovalo na použitelnost ustanovení tehdejšího občanského zákoníku č. 141/1950 Sb.

Na podkladě historického i systematického výkladu, že cílem zákonodárce při tvorbě § 96 odst. 2 zákona o rodině bylo především vytvořit pravidlo, které by umožňovalo při všech nárocích na výživné toto výživné odepřít, jestliže navrhovatel se zachoval vůči odpůrci tak,

že toto jeho úmyslné nebo z hrubé nedbalosti vyplývající počínání představuje výrazné porušení základní mravní povinnosti, kterou má navrhovatel vůči osobě odpůrce.

Ve vztahu mezi manžely to bude např. porušení povinností, vyplývajících z ustanovení § 18 zákona o rodině. To ovšem nepředstavuje jen porušení povinnosti manželské věrnosti, vzájemné pomoci a společnéhožití, ale i narušování zdravého rodinného prostředí, např. tím, že navrhovatel se choval hrubě vůči dítěti odpůrce žijícímu ve společné domácnosti.

Pod ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině nelze však zahrnout situace, kdy se amorálně vůči povinnému zachovala jiná osoba než oprávněná. Tak např. nelze sem podřadit případ zákonné vyživovací povinnosti vůči dítěti, jemuž svědčí zákonná domněnka otcovství podle § 51 zákona o rodině ze strany povinného, a to i když je zde důvodné podezření, že otcem tohoto dítěte je zcela jiný muž. Nárok na výživné nelze tomuto dítěti odepřít s poukazem na § 96 odst. 2 zákona o rodině. Tomuto dítěti přísluší nárok ze zákona. Povinný má možnost popřít otcovství, případně se hojit podle § 101 zákona o rodině na později určeném skutečném otci nebo i na matce dítěte. Ale dítě, jehož je otcem před zákonem, má svůj vyživovací nárok vůči němu a nemůže za to, že uvedená situace vznikla.

2. V rámci druhé situace vyjdeme z otázky, zda pod ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině lze podřadit i případy, kdy oprávněný se chová protispoločensky a porušuje zásady morálky společnosti, aniž by se však jeho závadné chování týkalo přímo či nepřímoby osoby povinného.[33]

Část právní praxe na tuto otázku nahlíží kladně a dovozuje, že ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině lze i v těchto případech použít. Nárok se nepřizná, jestliže by např. osoba žádající o výživné páchala závažnou trestnou činností, žila lehkým způsobem života, to vše i když tímto svým chováním neporušila své povinnosti právní či mravní povahy vůči povinnému a osobám jemu blízkým.

Nutno připustit, že slovní text § 96 odst. 2 zákona o rodině je formulován tak, že tento výklad nevylučuje. Ale o tomto přístupu lze mít pochybnosti. I když připustíme takto široký výklad tohoto ustanovení, nelze to učinit bez toho, aby se mu položily určité meze. Toto ustanovení zřejmě nemá sloužit tomu, aby v pozici subjektu ekonomicky zvýhodněného se ocitl ten, kdo sám morálně není o nic lepší než jeho protějšek, žádající výživné. Ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině by tedy nebylo možno aplikovat ve prospěch povinného, který se sám choval v rozporu s dobrými mravy, i když objektem tohoto chování nebyl oprávněný, a to s poukazem na obecně protispolečenské chování oprávněného.

3. A konečně třetí oblast situací, kde vzniká otázka, zda lze § 96 odst. 2 zákona o rodině použít tehdy, když oprávněný se vzdal ekonomicky výhodnějšího zaměstnání nebo jiné výhody nebo ji zanedbal získat, ač tak měl a mohl učinit.[34] Jinými slovy, jde o princip potenciality na straně oprávněného. V tomto ohledu lze zaznamenat, že v druhé větě ustanovení § 96 odst. 1 zákona o rodině je princip potenciality na straně povinného definován, zatímco podobnou definici ve vztahu k oprávněnému zde nenajdeme.

Bylo by možno dovodit, že určitý náznak tohoto principu je obsažen přece jen již ve větě první § 96 odst. 1 zákona o rodině ve vztahu k oprávněnému v pojmu "odůvodněných potřeb", s tím výkladem, že u oprávněného nerozhoduje jen jeho skutečná ekonomická situace, ale právě i to, zda oprávněný si neopatřil prostředky ke své výživě, ač tak učinit mohl, což činí jeho potřebu v tomto smyslu zcela či z části nedůvodnou.

Dosavadní judikatura však touto cestou nešla. Pojem "odůvodněných potřeb" je chápán spíše z hlediska toho, čeho se aktivně legitimovaného má dostat, a to vše bez zřetele k jeho potencialitě.

Dikce zákonného ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině je taková, že soud z úřední povinnosti musí zkoumat, zda negativní předpoklad pro nepřiznání výživného existuje. V zásadě tedy není nutné vznášet námitku neexistence vyživovací povinnosti a dovolávat se tím ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině.

Tato kogentnost má však svou mez v tom, že podle zmiňovaného ustanovení k odepření nároku oprávněného nedojde, jestliže osoba, vůči níž závadné chování oprávněného směřovalo, toho chování promine.[35] Opuštění se nemusí stát výslovně, ale i konkludentně. Např. dopustí-li se některý z manželů manželské nevěry, prominutí druhého manžela může spočívat v tom, že s ním přes vědomost o tomto provinění obnovil manželské soužití nebo v něm pokračoval.

Může být sporné, zda a jaký význam má okolnost, že závadné chování oprávněného bylo povinným vyvoláno nebo bez námitek tolerováno. Domnívám se, že tato okolnost bez právního významu není a je nutno ji hodnotit tak, že může vést k nenastoupení důsledků, které jinak podstata § 96 odst. 2 zákona o rodině vyvolává.

V právní praxi je velmi živá otázka, zda provinění oprávněného může být vyváženo proviněním povinného vůči němu a zda potom důsledky § 96 odst. 2 zákona o rodině nenastávají. Praxe rozšířila v tomto ohledu závěr, že vina vinu nekompenzuje.

Co se týká rozsahu použití negativního předpokladu § 96 odst. 2 zákona o rodině, nabízí se nám otázka, zda může aplikace tohoto ustanovení vést i k částečnému odepření nároku oprávněného nebo zakládá vždy jen úplnou ztrátu nároku. Taková moderace je teoreticky myslitelná buď co do výše výživného, nebo co do jejího trvání, nebo kumulativně v obou směrech.

Text § 96 odst. 2 zákona o rodině neposkytuje žádný výslovný podklad pro vyřešení tohoto

problému. Jestliže bychom přesto na takový výklad přistoupili, dopad negativního předpokladu tohoto ustanovení by ztrácel na svém důrazu. Jestliže princip vyjádřený v tomto ustanovení chce čelit přiznání nároku v situacích, které z celospolečenského hlediska se jeví jako zcela jednoznačně zavržitelné chování oprávněného vůči povinnému, nelze patrně zůstat na poloviční cestě. Buď jsou znaky této podstaty dány a následuje sankce v plném rozsahu, nebo tomu tak není a pak takové důsledky nenásledují.

Co se týká zkoumání existence předpokladu § 96 odst. 2 zákona o rodině soudem, lze říci, že tuto otázku musí pro své účely řešit soud sám. Přitom např. není vázán ani tím, co bylo zjištěno jako příčiny rozvratu v rozvodovém řízení.[36]

Za účinnosti zákona o právu rodinném platila zásada, že vyřešením otázky viny na rozvodu v rámci rozvodového řízení byla tato otázka vyřešena s konečnou platností i pro účely řízení o výživném podle § 34 zákona o právu rodinném. Takový přístup není za nynějšího právního stavu možný, ani pokud jde o výživné rozvedeného manžela, ani pokud jde o jakýkoliv vyživovací nárok.

Jestliže v řízení proti určitému povinnému bude shledán důvod pro nepřiznání výživného z důvodu rozporu s dobrými mravy, mohlo by se jevit logické, že to osobu oprávněného neomezuje v tom, aby se s požadavkem na výživné neobrátil na dalšího povinného. Ale existuje zde pravidlo, že odepření výživného pro rozpor s dobrými mravy vůči přednostně povinnému má význam i z hlediska vyživovací povinnosti následně povinného, protože v tomto rozsahu potřebu oprávněného není možno považovat za odůvodněnou, jestliže se v tomto rozsahu svým amorálním chováním svého nároku zbavil.[37]

Oddíl pátý.

Důvody vzniku § 96 odst. 2 zákona o rodině

Ke zrodu § 96 odst. 2 zákona o rodině, který se věnuje otázce nepřiznání nároku na výživné z důvodu rozporu s dobrými mravy přispěly hlavně dva důvody.

Prvním důvodem byla skutečnost, že zákon o rodině oproti zákonu o právu rodinném č. 265/1949 Sb., v souvislosti s rozvodem odstranil zjišťování viny na rozvodu a tím padly důsledky, které pro výživné po rozvodu stanovil § 34 zákona o právu rodinném.

I když problém vinny přestal být řešen ve spojitosti s rozvodem ve výroku rozhodnutí, bylo třeba nějakým způsobem řešit otázku významu zaviněného negativního chování jednoho manžela vůči druhému pro majetkové vztahy mezi nimi.

Dalším důvodem bylo to, že za účinnosti zákona o právu rodinném bylo pocíťováno jako nedostatek právní úpravy, že v jiných skupinách nároků na výživné, než ve vztahu mezi manžely a bývalými manžely, nebylo konkrétního zákonného ustanovení, které by dovodilo důsledky z toho, že osobě k výživnému jinak oprávněné, byl nárok na výživné přiznán i přesto, že její nárok vůči osobě povinné musel být považován za nemorální (např. šlo-li o rodiče zbaveného rodičovské odpovědnosti). Z toho všeho vyplynula nutnost hledat vyjádření výluky z vyživovací povinnosti, která by odpovídala morálnímu cítění. Byla proto dána přednost takovému řešení, které by bylo univerzální a hodilo se na všechny kategorie výživného podle zákona o rodině. Došlo tak k přijetí obecné klauzule, jakou nyní obsahuje § 96 odst. 2 zákona o rodině.

Oddíl šestý.

Vztah ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině a § 3 odst. 1 občanského zákoníku obsahující institut dobré mravy

V rodinném právu lze institut dobrých mravů užit buď na základě § 96 odst. 2 zákona o rodině nebo na základě vztahu subsidiarity občanského zákoníku vůči zákonu o rodině v souladu se zněním ustanovení § 104 zákona o rodině. Ten nám říká, že ustanovení občanského zákoníku se užijí tehdy, nestanoví-li zákon o rodině něco jiného. Nabízí se nám tedy otázka, zda není § 96 odst. 2 zákona o rodině nadbytečný. Mohlo by se zdát, že ano, ale na druhou stranu není na škodu, mít v zákoně o rodině konkrétní ustanovení odkazující na dobré mravy. Velký význam má toto ustanovení při podpoře právní úpravy výživného, jako obecného předpokladu pro jeho přiznání.

Protože zákon o rodině je vůči občanskému zákoníku *lex specialis*, užije se na právní vztahy výživného § 96 odst. 2 zákona o rodině. Na ostatní rodinněprávní vztahy se použije s odkazem § 104 zákona o rodině občanský zákoník, konkrétně § 3 odst. 1.

Občanský zákoník v § 3 odst. 1 stanoví, že výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

Ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku se vztahuje jen na jednotlivá práva a povinnosti, které vyplývají již z existujícího právního vztahu, aniž by jeho aplikací došlo k zániku základního právního vztahu. Toto ustanovení tedy nelze aplikovat na vydávání konstitutivních rozhodnutí soudů či správních orgánů, neboť občanskoprávní vztah vzniká až

nabytím právní moci rozhodnutí. Ustanovení lze tak aplikovat jen na výkon jednotlivých práv a povinností vyplývajících až z nově vzniklého právního vztahu. Zánik existujícího občanskoprávního vztahu, ze kterého vyplývají jednotlivá práva a povinnosti, pro rozpor s dobrými mravy může stanovit výslovně jen sám zákon. Jeho zánik nemůže stanovit soud na základě ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku.

Ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině je zařazeno mezi společná ustanovení zákona o rodině o výživném, proto je třeba mít za to, že soulad s dobrými mravy je podmínkou existence nároku na výživné vedle konkrétních podmínek, které zákon o rodině stanoví odlišně pro jednotlivé druhy výživného. Znamená to, že ze zákona nárok na výživné vznikne, ale s ohledem na konkrétní okolnosti by bylo v rozporu s dobrými mravy, aby povinný subjekt výživné poskytoval.

Kapitola třetí.

Ztížený rozvod a jeho vliv na stanovení výživného mezi bývalými manžely

Oddíl první.

Tzv. velká novela o rodině a obecné úvahy o zániku manželství v naší právní úpravě.

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. byl několikrát novelizován. První novela (zákon č. 132/1982 Sb.) přinesla pouze malé změny v oblasti vyživovací povinnosti, teprve až třetí tzv. velká

novela zákona o rodině (zákon č. 91/1998 Sb.) se tématu vyživovacích povinností mezi manžely dotkla velmi podstatně. Tato skutečnost svědčí o tom, že význam vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely, v naší společnosti v důsledku společenských a ekonomických změn neustále roste, a proto bylo na tento fakt potřeba legislativně reagovat.

Manželství je právní vztah, který může vzniknout a zaniknout jen zákonem předepsaným způsobem. Zákon o rodině rozlišuje tři způsoby zániku manželství, a to smrtí jednoho z manželů, prohlášením jednoho z manželů za mrtvého, a rozsudkem soudu o rozvodu manželství.[38] Rozvod je jediným způsobem zrušení manželství za života obou manželů. Také pouze s tímto způsobem zániku manželství může být spojována vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely.

Sociologické výzkumy opakovaně ukazují, že způsob rozvodu (nejenom právní forma, ale především chování rozvádějících se manželů) se významně promítá i do porozvodových vztahů.[39]

Právní úprava rozvodu obsažená v zákoně o rodině byla založena výlučně na objektivní skutečnosti -- tzv. kvalifikovaném rozvratu, který byl charakterizován jako takový objektivní stav, kdy jsou vztahy mezi manžely hluboce a trvale rozvráceny. Velká novela zákona o rodině neopustila koncepci kvalifikovaného rozvratu vztahů mezi manžely, jako výlučného rozvodového důvodu, ale zavedla tři varianty rozvodu.[40] Z hlediska nové právní úpravy účinné k 1.8.1998 můžeme hovořit o třech typech rozvodu: a) o sporném rozvodu (§ 24 zákona o rodině), b) o ztíženém rozvodu, resp. o sporném rozvodu s tvrdostní klauzulí (§ 24b zákona o rodině), c) o nesporném rozvodu (§ 24a zákona o rodině).

Význam velké novely spočívá v moderní úpravě rozvodu a vyživovacích povinností mezi bývalými manžely v právním řádu české republiky.

Oddíl druhý.

Tvrdostní klauzule (§ 24b odst. 1 zákona o rodině)

Tvrdostní klauzule byla do zákona o rodině zavedena teprve zákonem č. 91/1998 Sb. Je upravena v ustanovení § 24b odst. 1 zákona o rodině a jedná se o již druhou tvrdostní klauzuli obsaženou v tomto zákoně. Mnou sledovaná tvrdostní klauzule v § 24b odst. 1 chrání toho z manželů, který nesouhlasí s rozvodem, na rozvratu manželství porušením manželských povinností se převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma. Soud v takém případě návrhu na rozvod nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství. Ve své podstatě jde o ztížení rozvodu v situaci, kdy rozvod se pro jednoho z manželů jeví jako nespravedlivá tvrdost.[41]

K tomu, aby se tvrdostní klauzule mohla uplatnit, musí být podmínky uvedené v odst. 1 § 24b naplněny kumulativně: a) V první řadě zde musí existovat mimořádné okolnosti svědčící pro zachování manželství. Tyto mimořádné okolnosti budou spočívat zejména v délce trvání manželství, ale i zdravotním stavu druhého manžela.[42] b) Manžel, který se rozvodu brání, musí současně ten z manželů, který převážně nezpůsobil rozvrat manželství tím, že porušoval manželské povinnosti. Jde zejména o povinnosti uložené manželům v ustanovení § 18 zákona o rodině, tj. povinnosti žít spolu, být si věrni, vzájemně si pomáhat, společně pečovat o děti atd.

Zákon nevyžaduje, aby se jednalo o manžela, který je výlučně "nevinný" na rozvodu manželství. Z ustanovení pouze vyplývá, že rozvrat manželství nebyl zapříčiněn především tímto manželem tak, že porušoval manželské povinnosti.[43]

V žádném případě se zde nejedná o zjišťování viny na rozvodu, tzn., že by tvrdostní klauzule byla uplatňována vůči manželovi, který "zavinil" rozvrat. Soud zde bude spíše zjišťovat, zda manžel, který se rozvodu brání, rozvrat převážně nezapříčinil. Zákon tak počítá s tím, že žádný z manželů obvykle není zcela bez viny na rozvratu manželství, ale otázkou je míra viny.

Rozvrat manželství může být zapříčiněn i objektivními okolnostmi, jako jsou např. neplodnost jednoho z manželů, nebo i jinými subjektivními okolnostmi, které nespočívají v porušování povinností uvedených v § 18. Takovými okolnostmi mohou být neshody pramenící z odlišných politických nebo náboženských postojů atd.

c) Další kumulativní podmínkou je skutečnost, že manželovi, který se rozvodu brání by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma.

Ta by neměla spočívat v pouhém faktu, že po rozvodu je třeba vypořádat společné jmění manželů a že tak každý z nich přijde o polovinu majetku.[44] Nelze tedy považovat za zvlášť závažnou újmu skutečnost, že rozvodem dojde k zániku společného jmění manželů, neboť jde o zákonný důsledek každého rozvodu. Újmu v tomto případě je nutné chápat jako újmu osobní. Bude se nejspíš často jednat o případy, kdy se rozvádí dlouholeté manželství a druhý manžel je např. invalidní, odkázaný na pomoc druhého manžela, nebo se u něho projevila závažná choroba.

Nelze vyloučit případ, kdy bráníci se manžel argumentuje tím, že rozvod by pro něho znamenal nesnesitelné psychické trauma, nebo kdy bráníci manžel rozvodu se pokusí o sebevraždu. Nejsou výjimkou ani křivá obvinění např. z trestného činu znásilnění a tím pokus donutit manžela, který se chce rozvést, k zpětvzetí návrhu. Takovým jednáním by ovšem došlo nejen k naplnění skutkové podstaty trestného činu křivého obvinění, ale též k naplnění

skutkové podstaty trestného činu vydírání.[45]

d) Poslední kumulativní podmínkou je nesouhlas jednoho manžela s návrhem na rozvod.

Při splnění výše uvedených podmínek by soud, i přesto že mezi manžely existuje kvalifikovaný rozvrat, měl návrh na rozvod manželství zamítnout. V praxi zřejmě půjde o situace výjimečné. Smyslem této tvrdostní klauzule je především finanční zabezpečení bránícího se a zpravidla i ekonomicky slabšího partnera.[46]

Oddíl třetí.

Ztížený rozvod

To, co bylo dosud o tzv. tvrdostní klauzuli řečeno, by znamenalo nerozveditelnost manželství. Tak tomu však není. Ustanovení § 24b odst. 2 zákona o rodině totiž umožňuje, aby v případě, že manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství rozvedl, jsou-li splněny podmínky § 24 zákona o rodině, který upravuje tzv. sporný rozvod. Tzn., jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití.[47]

Překážky rozvodu stanovené tvrdostní klauzulí a ochrana manžela bránícího se rozvodu nemohou být absolutní. Nelze žádného z manželů nijak donutit, aby setrval v manželském soužití proti své vůli.

Skutečnost, že spolu manželé nežijí po dobu delší než tři roky, nelze považovat za samostatný důvod k rozvodu. Musí být zároveň splněné podmínky uvedené § 24 zákona o rodině.

Těmito podmínkami jsou kvalifikovaný rozvrat manželství, který je dán hloubkou a trvalostí rozvratu a nemožnost očekávat obnovu manželského soužití.

Pokud jde o důkaz, že manželé spolu nežijí, nevyžaduje zákon, aby po tuto dobu měli oddělené bydliště. A co se týče doby delší než tři roky, nelze ji vykládat extenzivně (např. vyžadovat oddělení žití pět let), ale oddělené žití musí trvat nejméně tři roky. Tato podmínka musí být splněna ke dni vyhlášení rozsudku o rozvodu.[48]

Pokud však mají manželé nezletilé děti, není vyloučeno uplatnění první tvrdostní klauzule obsažené v § 24 odst. 2 zákona o rodině, že manželství nemůže být rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody. Z toho vyplývá, že pokud se manželovi, který rozvod navrhuje, podaří díky překročení tříleté hranice negovat druhou tvrdostní klauzuli (§24b odst. 1 zákona o rodině), která svědčí tzv. bránicímu se manželovi, tak i přesto na něj dopadne první tvrdostní klauzule (§ 24 odst. 2 zákona o rodině), která svědčí nezletilým dětem. Manželství tak stejně nakonec nebude rozvedeno do doby zletilosti dětí, popř. do odpadnutí zvláštních důvodů.[49]

Určitým pokrokem je, že pokud je rozvrat skutečně kvalifikovaný, soud je povinen manželství rozvést. To neplatí, pokud by to odporovalo první tvrdostní klauzuli (§ 24 odst. 2).

Sporný rozvod je sám o sobě nelehký, forma ztíženého rozvodu to jen umocňuje, neboť dochází k rozsáhlému omezení jednoho z manželů, v jeho svobodné vůli žít v manželství či nikoliv.

Oddíl čtvrtý.

"Sankční výživné" jako možný následek ztíženého rozvodu po velké novele zákona o rodině

Se zánikem manželství zanikají osobní i majetkové vztahy mezi manžely, včetně vzájemné vyživovací povinnosti. V některých případech však v souvislosti se zánikem manželství dochází ke vzniku nových vztahů mezi bývalými manžely. Za určitých předpokladů může být důsledkem rozvodu manželství také uplatnění institutu vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely.

Velká novela zákona o rodině (zákon č. 91/1998 Sb.) přinesla ve vyživovací povinnosti mezi bývalými manžely změnu, a to v souvislosti s požadavkem "stejně životní úroveň" po rozvodu po dobu tří let, kterou dnes obsahuje § 93 zákona o rodině.[50] Zákon o rodině před velkou novelou stanovoval jako předpoklad pro uplatnění vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely tzv. stav odkázanosti na výživu. Tzn., že pro uplatnění práva na výživné bývalého manžela byla zásadně skutečnost, že se nebyl schopen sám žít.

Lze říci, že velká novela od tohoto předpokladu upouští a to ve zřejmé návaznosti na novelizovanou koncepci rozvodu (především zakotvením § 24b zákona o rodině). Novela tak především začala podstatně chránit manžela, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma (§ 93 odst. 1). Tato novela dospěla v souvislosti se sporným rozvodem s tvrdostní klauzulí tak daleko, že ustanovení § 93 odst. 1 odkazuje na úpravu vyživovací povinnosti mezi manžely, kteří mají mít " stejnou životní úroveň", což znamená, že jejich hmotná a kulturní úroveň má být zásadně stejná.

Od roku 1998 je tedy rozšířen rozsah výživného rozvedeného manžela z přiměřené výživy, která se uplatní, pokud nejsou splněny podmínky pro použití § 93, až na rozsah stejné životní

úrovně.

Pro označení výživného mezi bývalými manžely (dle § 93 zákona o rodině) se ujal název "sankční výživné".[51] Sankční povaha tohoto ustanovení se jeví v tom smyslu, že způsobí-li druhý manžel oprávněnému závažnou újmu tím, že došlo k rozvodu manželství, přičemž oprávněný se na rozvodu manželství převážně nepodílel, je spravedlivé, aby ten, kdo v rozhodné míře přivodil rozvrat manželství, i materiálně odpovídal za vzniklý následek.[52] V praxi půjde především o situace, kdy manžel opustí starší ženu nebo manželku pečující o malé děti, protože si našel jinou ženu. Mnoho sociologických studií ukazuje, že rozvodem bývají postiženy zejména ženy, a proto také ženy častěji než muži uplatňují nárok na výživné rozvedeného manžela.

Ovšem na druhou stranu lze argumentovat, že ve formulaci § 93 není řečeno, že povinný manžel musel své manželské povinnosti porušit a převážně se tak podílet na rozvratu manželství. Často může být rozvrat manželství způsoben i jinými příčinami (např. závažnou duševní poruchou) a může být výsledkem působení více faktorů či objektivní příčiny.

Oddíl pátý.

Sankční výživné podle § 93 zákona o rodině a podmínky pro jeho uplatnění

Ustanovení o výživném obsažené v § 93 odst. 1 stanoví, že soud může rozvedenému manželovi, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, přiznat proti jeho bývalému manželovi výživné ve stejném rozsahu, jako je vyživovací povinnost mezi manžely podle § 91 odst. 2 zákona o

rodině.

Toto ustanovení je výjimkou ze zásady, že po rozvodu manželství náleží rozvedenému manželovi obsahově omezenější práva na výživné, než tomu bylo za trvání manželství.

Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely nevzniká vždy ex lege jako nutný následek rozvodu manželství, ale pouze za splnění v zákoně stanovených předpokladů.[53] Pro uplatnění ustanovení § 39 zákona o rodině musí být splněny tyto podmínky:

- a) Oprávněným zde bude manžel, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel. Nikoli tedy, jestliže není schopen sám se živit.
- b) Druhou podmínkou, kterou je v řízení před soudem nutné prokázat, je skutečnost, že oprávněnému manželovi byla rozvodem způsobena závažná újma, kterou nelze vykládat pouze ve světle materiálních hodnot. V této souvislosti je třeba upozornit na rozdílnou formulaci v ustanoveních §§ 24b odst. 1 a 93 odst. 1. Zatímco pro nepovolení rozvodu musí bránící se manžel prokázat, že by mu rozvodem vznikla zvlášť závažná újma, v případě uplatňování nároku na výživné mu stačí prokázat pouze existenci závažné újmy.
- c) Dalším zákonným předpokladem vzniku nároku na výživné je skutečnost, že oprávněný manžel požádá svého bývalého manžela, aby mu poskytoval výživné ve stejném rozsahu, jako za trvání manželství.
- d) Posledním předpokladem pro vznik nároku na výživné je to, že přiznání výživného oprávněnému rozvedenému manželovi není v rozporu s dobrými mravy. Proto se soud při rozhodování o příspěvku na výživu rozvedeného manžela musí rovněž zabývat příčinami, které vedly k rozvratu manželství mezi manžely. Pro posuzování, zda poskytování příspěvku je v souladu s dobrými

mravy, by mělo být rozhodující nejen to, jak došlo k rozvratu manželství, ale i chování manžela po rozvodu manželství.

Protože lze předpokládat, že škodlivé následky rozvodu nebudou rozvedeného manžela stíhat trvale, ale že časem budou překonány, zákon omezuje možnost přiznat výživné jen na dobu tří let po rozvodu (§ 93 odst. 2 zákona o rodině). Tato lhůta počíná běžet následující den po právní moci rozsudku o rozvodu. Proto je nezbytně nutné podat návrh na stanovení výživného dle § 93 co nejdříve.

Pokud by po uplynutí této tříleté lhůty nebyl oprávněný manžel schopen sám se živit, nic by nebránilo tomu, aby soud znovu o výživném rozvedeného manžela rozhodl, ale ne již na základě ustanovení § 93, nýbrž jen podle § 92 zákona o rodině v omezenějším rozsahu tzv. přiměřené výživy.

Podle současné právní úpravy nelze spojit řízení o rozvod manželství podle § 24b s určením výživného podle § 93 zákona o rodině pro rozvedeného manžela. Právo na výživné je proto třeba uplatnit samostatně.

Oddíl šestý.

Aplikace a výklad ustanovení § 93 zákona o rodině

Názory odborné veřejnosti se rozcházejí v otázkách, zda právo podle § 93 je vázáno pouze na rozvod manželství podle § 24b, nebo zda toto právo není vázáno pouze na tzv. sporný rozvod s tvrdostní klauzulí, ale může se uplatnit i při tzv. sporném rozvodu. Přiklonila bych se

k názoru, že uplatnění nároku na výživu rozvedeného manžela v rozsahu stejné životní úrovně není vázáno na předchozí rozhodování soudu podle § 24b, není to však ani vyloučeno.[54]

Lze souhlasit s tím, že v případě rozvodu dle § 24 odst. 1 zákona o rodině neztrácí rozvedený manžel právo na sankční výživné jen proto, že se rozvodu nebránil. Soud rozhodující o takovém rozvodu, bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství. Zjištění těchto příčin v rozvodovém řízení bude podstatné pro následné rozhodování soudu o výživném v rozsahu stejné životní úrovně.[55]

Na výklad ustanovení § 93 zákona o rodině existují přinejmenším dva odlišné názory. Ten první vychází z tradiční interpretace a ustálené praxe při aplikaci ustanovení upravujících výživné rozvedeného manžela. Ustanovení § 93 chápe jako lex speciális ve vztahu k § 92 zákona o rodině, jehož obsah rozšiřuje.

Pokud bychom zastávali názor, že se jedná o speciální ustanovení, které navazuje na § 92, muselo by kromě splnění podmínek stanovených v § 93 dojít i ke splnění podmínky pro vznik výživného uvedené v § 92, tedy, že oprávněný manžel není schopen se sám živit. Musím ale říci, že převážná část autorů dostupné literatury tento výklad odmítá.

Druhý výklad naopak vychází z názoru, že se jedná o samostatné ustanovení bez vztahu k § 92 zákona o rodině. To znamená, že zde není důležitý tzv. stav odkázanosti na výživu, ale způsobení závažné újmy manželovi na rozvodu převážně nevinnému. Tento výklad dle mého názoru zákonodárce potvrzuje tím, že časově omezuje poskytování "sankčního" výživného. Kdyby zde měl existovat stav odkázanosti na výživu, nebylo by možné poskytování výživného omezit.

Výživné ve výši stejné životní úrovně podle § 93 nelze přiznat, pokud manželství bylo rozvedeno před 1. 8. 1998. K tomu : Rozhodnutí Městského soudu v Praze Rc 88/99, kde soud I.

stupně rozhodl o výživném podle § 92 odst. 1. Při podání odvolání odvolací soud nezkoumal možnost přiznání výživného podle § 93 zákona o rodině, neboť manželství účastníků bylo rozvedeno již v roce 1989, tedy před účinností velké novely zákona o rodině (zákon č. 91/1998 Sb.), která nárok dle § 93 teprve založila. Nemůže se proto vztahovat i na rozvedené manžele před novelou, když práva a povinnosti rozvedených manželů se posuzují podle dosavadních právních předpisů (čl. VIII., bod 5 zákona č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb.).

Oddíl sedmý.

"Sankční" výživné mezi bývalými manžely a dobré mravy

Stejně jako v případě ostatních druhů vyživovacích povinností se i na výživné rozvedeného manžela podle § 93 zákona o rodině vztahuje zásada, že výživné nelze přiznat, pokud by bylo v rozporu s dobrými mravy (srov. § 96 odst. 2 zákona o rodině).

Především si v této situaci musíme uvědomit, že na straně oprávněného půjde o osobu, která se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílela, a které byla rozvodem způsobena závažná újma. Na straně oprávněného nemusí nutně být stav odkázanosti na výživu.

Z formulace ustanovení § 93 vyplývá, že i když se oprávněný manžel na rozvratu manželství převážně nepodílel, bez podílu na rozvratu také není. Zákonodárce tedy předpokládá podíl na rozvratu obou manželů, přičemž podíl jednoho z manželů je převážně větší. Z tohoto důvodu se

soud musí při rozhodování o sankčním výživném zabývat i příčinami, které vedly k rozvratu vztahů mezi manžely ve světle dobrých mravů.

Při posuzování, zda poskytování sankčního výživného je v souladu s dobrými mravy, by mělo být rozhodující, ba nejrozhodnější, chování jinak oprávněného manžela po rozvodu manželství. Zda tento manžel svým chováním nezavdal příčinu pro nepřiznání výživného, které by bylo v rozporu s dobrými mravy.

Lze si představit případ, kdy bránící se manžel rozvodu manželství, které nakonec bylo stejně rozvedeno, se po rozvodu začne svému bývalému manželovi mstít. Např. pokud svého bývalého manžela křivě obviní z trestného činu znásilnění. Takovým jednáním by ovšem došlo nejen k naplnění skutkové podstaty trestného činu křivého obvinění, ale též k naplnění skutkové podstaty trestného činu vydírání. Proto se domnívám, že v takovém případě by soud jinak oprávněnému manželovi z důvodu rozporu s dobrými mravy, nemusel výživné podle § 93 přiznat. Na druhou stranu by ale soud musel celou situaci velice citlivě posoudit a zhodnotit, aby nepřiznáním výživného z důvodu rozporu s dobrými mravy bývalému manželovi, který spáchal trestný čin proti povinnému, nepostavilo do pozice subjektu ekonomicky zvýhodněného, jinak povinného manžela, který by tak výživné v rozsahu stejné životní úrovně nemusel poskytovat. Tedy aby pak nebyl zvýhodněn ten, který není morálně o nic lepší než jeho protějšek, protože on se převážně zapříčinil na rozvratu jejich manželských vztahů a způsobil druhému závažnou újmu.

Dalším možným příkladem pro nepřiznání výživného bývalému manželovi, pro rozpor s dobrými mravy, by mohla být situace, kdy jinak oprávněný manžel po rozvodu nebude respektovat dohodou či soudem stanovené vypořádání společného jmění manželů, které jim zaniklo spolu se zánikem manželství. Především, pokud by oprávněný bývalý manžel nerespektoval pravidlo, že podíly obou manželů na majetku patřícím do společného jmění manželů jsou stejné či neplnil rovným dílem

závazky, které vznikly za trvání manželství. Dále např. pokud byli rozvedení manželé za trvání manželství společnými nájemci bytu a nedohodli se o nájmu bytu po rozvodu, soud tak na návrh jednoho z nich rozhodl, kterému z nich právo společného nájmu bytu zrušuje a současně určil, který z manželů bude byt dále užívat. V případě, že by soud zrušil právo společného nájmu bytu tomu manželovi, který je jinak oprávněný k přiznání sankčního výživného a ten by rozhodnutí soudu nerespektovat a nadále setrval v bytě i přes výzvy druhého manžela, aby byl opustil. A naopak bránil manželovi, kterému soud nájem bytu přiznal, vstupovat do něj a užívat ho. I zde bude muset soud celou situaci pečlivě zvážit, aby rozhodnutím o nepřiznání výživného dle § 93 tak neposílil ekonomickou pozici manželovi, jinak k poskytování výživného povinnému.

Bohužel musím říci, že se mně nepodařilo najít žádný judikát, který by výživné rozvedenému manželovi podle § 93 nepřiznal z důvodu rozporu s dobrými mravy. Celou situaci si vysvětluji tím, že nárok na přiznání sankčního výživného je časově omezen, jeho lhůta počíná dnem následujícím po dni právní moci rozvodového rozsudku, nikoliv od zahájení řízení o přiznání výživného. Proto je nezbytně nutné, aby oprávněný manžel podal návrh na přiznání výživného dle § 93 co nejdříve. Z toho důvodu zde pak nevznikne dostatečný časový prostor pro posouzení a zhodnocení chování jinak oprávněného manžela po rozvodu.

Ale na druhou stranu nic nebrání tomu, aby v tomto časovém úseku, od právní moci rozsudku o rozvodu a podání návrhu na přiznání výživného, jinak oprávněný bývalý manžel nezavdal svým chováním příčinu k nepřiznání sankčního výživného z důvodu rozporu s dobrými mravy.

Kapitola čtvrtá.

Problematika dítěte, které tzv. působí výchovné problémy a určování výživného na děti v náhradní

péči

Oddíl první.

Obecné úvahy o vyživovací povinnosti rodičů k dětem

Ve všech vyspělých společnostech patří vzájemná vyživovací povinnost mezi jednotlivými členy rodiny tradičně mezi jejich základní povinnosti vyplývající z principu solidarity.[56]

Vyživovací povinnost rodičů k dětem je nejdůležitějším druhem vyživovací povinnosti.

Proto je mezi ostatními druhy výživného v zákoně uvedena jako první. Vzniká zásadně se vznikem rodičovského právního vztahu, tj. u matky narozením dítěte, u otce pak na základě určení otcovství podle jedné z domněnek určování otcovství. Vyživovací povinnost je stanovena oběma rodičům bez ohledu na to, zda jsou manžely či nikoliv, což rovněž nemá vliv na rozsah vyživovací povinnosti. Tato vyživovací povinnost trvá až do doby, než se děti budou schopny samostatně žít.

Každý rodič musí plnit svoji vyživovací povinnost ke svému dítěti bez ohledu na to, zda je nositelem práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, zda je způsobilý k právním úkonům v plném rozsahu nebo s dítětem žije ve společné domácnosti či nikoliv. Je samozřejmé, žije-li dítě s rodiči ve společné domácnosti, tak rodiče plní svoji vyživovací povinnost tzv. naturálně, péčí o dítě a společnou domácnost.

Je-li však dítě v osobní péči jiné osoby, ať už pěstouna či někoho jiného, anebo ústavu, ať na základě rozhodnutí soudu nebo fakticky, rodič není a ani nemůže být osvobozen od

vyživovací povinnosti ke svému dítěti.[57] Jsou-li na straně rodiče možnosti a schopnosti poskytovat výživné a dítě není schopno se samostatně se živit, rodič musí výživné plnit a tím dostát své zákonné vyživovací povinnosti.

Rozsah vyživovací povinnosti rodičů k dítěti je velmi široký, zahrnujeme sem všechny odůvodněné potřeby dítěte. Od velké novely zákona o rodině (účinné od 1.8.1998) nemá tento druh výživného spotřební charakter a nová právní úprava výslovně stanoví, že dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů (srov. § 85 odst. 2 věta druhá zákona o rodině).

Oddíl druhý.

Problematika dítěte působícího výchovné problémy

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (zákon č. 359/1999 Sb.) je komplexní úpravou pozitivní regulace a nezbytně nutné ingerence státu do rodinných vztahů. Za sociálně-právní ochranu dětí lze považovat ochranu práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.[58]

Sociálně-právní ochrana dětí je zaměřena především na ty děti, které ji potřebují. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí vymezuje okruhy dětí, jímž je věnována zvýšená pozornost. Jedním takovým okruhem dětí, na které se sociálně-právní ochrana zaměřuje, jsou děti, které vedou tzv. zahálčivý život nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutací, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití (srov. § 6 odst. 1 písm.

c zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Dalším takovým okruhem dětí, jimž je věnována zvýšená pozornost, jsou takové děti, které se opakovaně dopouští útěku od rodičů nebo jiných fyzických či právnických osob odpovědných za jejich výchovu (srov. § 6 odst. 1 písm. d zákona o sociálně-právní ochraně dětí).

Zákon stanovuje přímo oprávnění tomu, kdo si všiml či přímo odhalil výchovné problémy dítěte, aby na to upozornil rodiče či orgán sociálně-právní ochrany. I každý rodič, který je odpovědný za výchovu dítěte, má právo požádat o pomoc při výchovných problémech svého dítěte orgán sociálně-právní ochrany. Tento orgán v rozsahu své působnosti je povinen tuto pomoc poskytnout.

Vyžadoval-li by to zájem společnosti na řádné výchově dítěte, může orgán sociálně-právní ochrany rozhodnout o výchovném opatření. O uložení výchovného opatření podle § 43 odst. 2 zákona o rodině rozhoduje soud nebo obec v rámci přenesené působnosti. Existuje několik typů výchovných opatření, z nichž nejmírnější formou je napomenutí (srov. § 43 odst. 1 písm. a). K napomenutí dítěte dojde tehdy, jestliže je dítě ve věku, kdy se dá předpokládat, že na něho napomenutí zapůsobí.[59] Jestliže se napomenutí míjelo účinkem nebo by se jednalo o závažnější poruchu v chování nezletilého, může být nad nezletilým nařízen dohled (srov. § 43 odst. 1 písm. b). Ten je prováděn za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště.

Příslušný orgán sociálně-právní ochrany může dále uložit nezletilému určité omezení a tím zabránit nežádoucím vlivům na jeho výchovu. Zejména zakáže nezletilému návštěvy klubů, zábav a obecně prostorů pro jeho osobu nevhodných (srov. § 43 odst. 1 písm. c).

Pokud by to vyžadoval zájem dítěte, může soud svěřit dítě, které působí výchovné problémy, do výchovy jiné fyzické osoby nebo společné výchovy manželů, kteří nejsou rodiči dítěte. Tato osoba musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte a se svěřením zároveň souhlasit. Svěření dítěte do výchovy jiného občana než rodiče je výjimkou ze zásady, že

výchova nezletilých dětí je především úkolem rodičů. Takové opatření musí být vždy opřeno o pečlivé a spolehlivé objasnění těch okolností, které svědčí pro závěr, že žádný z rodičů není schopen náležitým způsobem řádnou výchovu dítěte zajistit a výchova u jiného je v jeho zájmu.

Soud dále může svěřit dítě do pěstounské péče, je-li zde zájem dítěte na takovém svěřeni a osoba pěstouna poskytuje rovněž záruku řádné výchovy.

Jestliže by však dítě vykazovalo tak závažné výchovné problémy, jeho výchova by byla vážně narušena a výchovná opatření nařízená orgánem sociálně-právní ochrany či soudem nevedla k nápravě, může soud nařídit ústavní výchovu. Pokud by to bylo v zájmu nezletilého dítěte nutné, může soud nařídit ústavní výchovu i v případě, že jí nepředcházela žádná výchovná opatření. O nařízení ústavní výchovy rozhoduje vždy soud a to i bez návrhu. Rozhodnutí, jímž se dítě odjímá z péče rodičů a umísťuje v ústavní péči, zasahuje hluboce jak do práv rodičů, tak i do práv dítěte. Nařízením ústavní výchovy se dítě podrobuje ústavnímu režimu, do kterého nemohou rodiče zasahovat. Proto také nepřichází po dobu ústavní výchovy v úvahu otázka úpravy styku rodičů k dětem.

Jedná se o nejzávažnější opatření před nímž má přednost individuální péče, ať už u jiné fyzické osoby či pěstouna. Ústavní výchova je tedy namístě pouze tehdy, jestliže dítěti není možné zabezpečit vhodné rodinné prostředí mimo původní rodinu, která selhala při plnění svých funkcí. Z psychologického hlediska je ústavní výchova vhodná jako přechodné řešení po odebrání dítěte z rodiny, než se pro něho nalezne jiná vhodná rodina (osvojitelská či pěstounská) nebo než se dítě bude moci vrátit zpět do původní rodiny.[60] Není ovšem vhodná jako dlouhodobé řešení pro umístění dítěte mimo původní rodinu.

Oddíl třetí.

Určování výživného dítěti umístěného do ústavní výchovy

Je-li dítě umístěno do ústavní výchovy, ať už na základě soudního rozhodnutí nebo na vlastní žádost rodičů, tato skutečnost neovlivňuje a ani nemůže ovlivnit základní práva a povinnosti vyplývající z rodinně-právního vztahu rodič - dítě, zejména placení výživného.[61]

Zákon o rodině vedle pojmu výživné užívá termín platba podle zvláštního právního předpisu, proto je nutné si oba pojmy vyjasnit. Výživné je soukromoprávním právem dítěte, jehož rozsah je dán potencionalitou povinného rodiče na straně jedné a odůvodněnými potřebami dítěte na straně druhé. Zákon o rodině v žádném případě nelimituje jeho výši, je neomezená. O výživném vždy rozhoduje soud. Na druhé straně platba je podle veřejnoprávního předpisu právem konkrétního ústavu. Její výše je na rozdíl od výživného limitována a dána právním předpisem. O platbě rozhoduje správní orgán ve správním řízení.

Novela zákona o rodině (zákon č. 383/2005 Sb.) učinila změny v § 103, který nyní říká, že pokud soud rozhoduje o umístění dítěte do ústavní výchovy, upraví vždy také rozsah vyživovací povinnosti rodičů k dítěti. Soud při stanovení výživného dítěti zohlední i předpokládanou výši platby podle zvláštních předpisů, kterými musí být náležitě seznámen. Pokud by zákon ponechal hrazení potřeb dítěte umístěného v ústavu pouze na prostředcích vyplývajících z plateb, jejichž výše je stanovena zvláštním právním předpisem ve správním řízení, odporovalo by to zásadě úměrnosti životní úrovně dětí a rodičů, neboť výše těchto plateb je pro děti určité věkové kategorie v zásadě stejná. Tudíž úpravu výživného je třeba provést vždy, jsou-li splněny podmínky § 103 zákona o rodině.

V souvislosti s určením výživného rodičů k dětem, které mají nařízenou ústavní výchovu, vzniká otázka, zda by soud měl vyměřit výživné v plné výši, nebo zda má být výživné stanoveno rozdílem mezi výší výživného podle kritérií daných v ustanovení § 96 zákona o rodině a platbou podle zvláštních právních předpisů. V praxi převládá názor, že mají být zohledněny ty potřeby dítěte, které nejsou kryty platbou. Proto by ve výroku rozsudku měla být obsažena pouze část výživného, která představuje rozdíl mezi výživným, které by bylo stanoveno za jiné situace, než je v režimu ústavní výchovy, a platbami podle zvláštních právních předpisů.[62]

Pokud by v právní praxi o výživném podle § 103 zákona o rodině nebylo vůbec rozhodováno, tak by celá právní praxe musela být považovaná za diskriminující ty děti, jejichž rodiče mají možnost platit výživné ve větší míře, než částkami danými zvláštními právními předpisy. Celá situace by byla v rozporu s požadavkem vyjádřeným v ustanovení § 85 odst. 2, podle něhož má dítě právo podílet se na životní úrovni svých rodičů.

Soud musí o vyživovací povinnosti rodičů k dítěti rozhodnout také tehdy, je-li dítě v ústavu z vůle rodičů nebo na základě jiné skutečnosti než soudního rozhodnutí.[63]

Orgán sociálně-právní ochrany dětí je povinen podat návrh soudu na stanovení vyživovací povinnosti rodičů k dítěti. V této souvislosti se do popředí dostává jeden ze základních pilířů sociálně-právní ochrany dětí, a to ochrana oprávněných zájmů dítěte a ochrana jeho jmění. Na základě § 98 odst. 1 zákona o rodině soud v takovém případě bude rozhodovat o výživném až tři roky zpětně ode dne zahájení řízení.

Ústavní výchova nezletilých dětí od tří do osmnácti let věku příp. zletilé osoby do devatenácti let, realizována na základě zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, je vykonávána v těchto zařízeních: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a

výchovný ústav.

Úhrada péče za pobyt ve školních zařízeních je upravena v § 27 zákona č. 109/2002 Sb.

Osoby odpovědné za výchovu dětí přispívají příspěvkem na úhradu péče poskytované dětem v zařízeních.[64]

Závěrem bych chtěla zdůraznit, že zákonným předpokladem pro plnění výživného rodičů k dětem, které jsou v ústavní výchově není pouze rozsudek soudu o stanovení vyživovací povinnosti. Především by měl rodič plnit svou vyživovací povinnost, která mu vyplývá přímo ze zákona, dobrovolně a pravidelně i přesto, že nemá dítě ve své péči. Teprve až tehdy, není-li dobrovolně, řádně a včas plněna, nastanou důvody pro rozhodnutí soudu v této věci (srov. § 85 a násl. zákona o rodině).

Oddíl čtvrtý.

Určování výživného dítěti, které je v péči pěstouna či jiné fyzické osoby

Pěstounskou péči v dnešní době lze chápat jako zvláštní formu státem zprostředkované, řízené a kontrolované náhradní výchovy v rodině nebo v prostředí rodinu připomínajícím.

Je-li dítě svěřeno do pěstounské péče, zůstávají mu zachovány jeho vztahy k původní rodině. Rodičům dítěte tedy samozřejmě nadále zůstává zachována vyživovací povinnost k dítěti, avšak mění se způsob úhrady tohoto výživného. Výživné se platí státu, neboť pěstounská péče je státem financována. Dítěti v pěstounské péči bude náležet takový rozsah výživného od svých

rodičů, aby se i nadále podílelo na jejich životní úrovni, a tak dlouho, dokud dítě nebude schopno se samostatně živit.

V řízení o svěření dítěte do pěstounské péče se o výživném pro toto dítě nerozhoduje.

Teprve po právní moci rozsudku o svěření dítěte do pěstounské péče a po právní moci správního rozhodnutí o přiznání příspěvku podle § 37 až § 39 zákona o státní sociální podpoře, vydá soud rozhodnutí o stanovení výživného.[65]

Ustanovení § 45d odst. 1 zákona o rodině říká, že nárok na výživné, určené rozhodnutím soudu na dítě, kterému náleží příspěvek na úhradu potřeb podle zvláštního právního předpisu, přechází na stát.

Hmotné zabezpečení pěstounské péče je regulováno zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v podobě čtyř dávek, z nichž pro účel určování výživného je třeba zmínit "příspěvek na úhradu potřeb dítěte", na jehož poskytování má právo nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče.[66]

Za neopatřené dítě § 11 zákona o státní sociální podpoře považuje dítě do skončení povinné školní docházky a poté nejdéle však do věku 26 let, je dítě považováno za neopatřené tehdy, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání nebo nemůže vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, anebo z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavou výdělečnou činnost. Právo na příspěvek zůstává dítěti zachováno podle § 38 zákona o státní sociální podpoře i po dosažení zletilosti, jestliže trvá některá z výše uvedených podmínek, nejdéle však do věku 26 let. V tomto případě však musí být splněna ještě další podmínka, a to že dítě trvale žije i po zletilosti (tedy i po zániku pěstounské péče) s pěstounem ve společné domácnosti a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení zletilosti dítěte jeho pěstounem.

Výše příspěvku na úhradu potřeb je diferencována podle věku dítěte a podle zdravotních a dalších kritérií. Základní výše příspěvku se stanoví za kalendářní měsíc pro každé nezaopatřené dítě podle ustanovení § 37 odst. 2 zákona o státní sociální podpoře součinem částky na osobní potřeby dítěte a koeficientu 2,00. Výše částky na osobní potřeby (na zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb) stanoví zákon o životním minimu. Částky životního minima jsou aktuálně pravidelně zvyšovány nařízením vlády.

Základní výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči může být dále modifikována v závislosti na dalších kritériích, jako je např. zdravotní stav dítěte, kdy zákon stanoví pro výpočet příspěvku různé koeficienty (2,10 až 2,80).[67]

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte se vyplácí pěstounovi a po zletilosti přímo dítěti. Výživné však není plněno k rukám pěstouna, ale nárok na výživné přechází až do výše poskytnutého příspěvku na stát. Pokud by však bylo výživné vyšší než příspěvek, tak rozdíl se vyplácí přímo pěstounovi. Smyslem přechodu nároku na výživné na stát, tzv. legální cesse, je ulehčení pěstounům od problematického vymáhání výživného pro dítě, které jim bylo svěřeno do péče.

Jestliže by rodiče neplnili dobrovolně svoji vyživovací povinnosti, příslušný orgán by vymáhal výživné do výše vyplaceného příspěvku na dítě jako pohledávku státu.

Opačným případem náhradní rodinné výchovy je svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby, než rodiče. V této situaci bude velmi žádoucí, aby mezi fyzickou osobou, které je nezletilé dítě svěřeno do výchovy, existoval blízký příbuzenský vztah. V praxi jsou nejčastěji svěřovány děti do výchovy prarodičům, strýci nebo tetě. Samozřejmě i zde zůstává rodičům zachována vyživovací povinnost k dítěti za podmínek uvedených v ustanovení § 85 a násl. zákona

o rodině. S ohledem na blízký pokrevní vztah mezi subjekty a zásadou solidarity není tato forma náhradní péče o dítě státem financována.[68]

Vyživovací povinnost se zpravidla realizuje na základě soudního rozhodnutí k rukám fyzické osoby, které bylo dítě do výchovy svěřeno. Pro praxi bude v tomto ohledu žádoucí, aby soud v konkrétním rozhodnutí vymezil také oprávnění fyzické osoby, přijímat pro dítě výživné, hospodařit s ním a vymáhat ho soudní cestou.

Pouze v případě, že by se jednalo o příbuzného v řadě přímé (prarodič), uplatní se zde subsidiárně vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými podle § 88 a násl. zákona o rodině.

Oddíl pátý.

Určování výživného dítěti, které je v péči budoucích osvojitelů

Obligatori předadopční péče má zajistit, aby osvojení dítěte bylo k jeho prospěchu a aby bezprostředně před rozhodnutím soudu o osvojení bylo dítě nejméně po tři měsíců v péči budoucího osvojitele a došlo tak k navázání vztahů podobného rodič -- dítě.

Tato zatímni předadopční péče sebou ale nese problém v podobě vyživovací povinnosti rodičů k dětem, neboť zákon o rodině obsahuje dvě protichůdná ustanovení:

- v § 85 odst. 1 je stanoveno, že vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá až do doby, dokud děti nejsou schopny se živit

- § 69 odst. 1 říká, že dítě musí být před rozhodnutím soudu o osvojení v péči budoucího osvojitele nejméně po dobu tří měsíců, a to na jeho vlastní náklad.

Zde je nutné vycházet ze zásady, že rodič rodičem zůstane se všemi jeho právy a povinnostmi tak dlouho, dokud rozsudek o osvojení nenabude právní moci. Pak vzniká ze zákona vyživovací povinnost k dítěti osvojitelům.

Aby bylo těmto dvěma protichůdným ustanovením vyhověno, lze si představit situaci, že dítě bude v zatímní péči osvojitelů na jejich náklady, které budou zřejmě jen nezbytně nutné a zároveň bude dítěti příslušná částka od rodičů spořena.

V případě rodiče, který se o dítě dlouhodobě nezajímal a o kterém soud rozhodl tak, že v řízení o osvojení nebude třeba jeho souhlasu, nemůže být fakticky osvobozen od vyživovací povinnosti ke svému dítěti.[69] Takový rodič nemůže spoléhat na to, že dítě bude osvojeno, protože se nemusí podařit v předadopčí péči osvojitelů navázat vztah podobný mezi rodiči a dětmi, který by byl základem pro rozhodnutí soudu o osvojení.

Oddíl šestý.

Vyživovací povinnost rodičů k problémovým dětem a dobré mravy

Je nutné si položit otázku, zda ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině je možné

aplikovat i ve vztahu k oprávněnému, jímž je nezletilé dítě, které působí výchovné problémy. Tedy zda by plnění vyživovací povinnosti rodičů k dětem v takovém případě nebylo v rozporu s dobrými mravy.

Sám text tohoto zákonného ustanovení to nevylučuje. Musíme mít ale na zřeteli to, že zákon o rodině vychází z koncepce, že nezletilé dítě je především objektem péče ze strany rodičů i společnosti a v první řadě rodiče i další subjekty jsou povinny působit na citový, rozumový a mravní vývoj dětí v duchu zásad morálky společnosti (srov. § 31 odst. 1 zákona o rodině). Rodiče mají při působení na mravní vývoj svých dětí rozhodující úlohu a velmi často jsou svým dětem příkladem. I přesto, že se u nezletilce předpokládá postupné přibývání rozumové a mravní vyspělosti, které mu dává i schopnost v jistém okruhu činit dokonce samostatné právní úkony, a i když je už nezletilec po patnáctém roku věku trestně-právně odpovědný (stav platný k 30. březnu 2006), aplikace § 96 odst. 2 k tíži nezletilce bude zcela jen ojedinělá.

Vždy je třeba domýšlet i důsledky, které by odepření výživného nezletilce mělo pro něho i po ekonomické stránce, není-li schopen se sám živit. Děti totiž pro svoji nezralost a dlouhodobou závislost na rodičích vyžadují kromě osobní péče také finanční zabezpečení ze strany svých rodičů.

Naopak plnou oporu v morálních normách má řádné plnění výživného rodičů ke svým dětem.

Kapitola pátá.

Práva neprovdané matky vůči otci jejího dítěte

Oddíl první.

Vývoj právní úpravy nároků neprovdané matky

Naše společnost se již dlouho potýká s nárůstem počtu dětí narozených mimo manželství a řadou sociálních a ekonomických problémů, které tento staronový jev představuje.

Dlouhá léta byla matka, která nebyla provdána za otce svého dítěte v horším postavení než ostatní ženy. Dostávala se do svízelných životních situací, nejen společenských, ale především existenčních. Proto některé ženy často řešily situaci tím, že odkládaly dítě do různých útulků či nalezinců.

Stát byl nucen reagovat na tento dlouhou dobu neřešený problém. První právní úpravy dotýkající se problematiky vylepšení neúnosného postavení neprovdaných matek se objevují až v devatenáctém století.

Za jednu z prvních právních úprav u nás je považován Všeobecný občanský zákoník rakouský z roku 1811, který určitým způsobem zlepšoval ekonomickou situaci neprovdaných matek. Ten upravoval nároky neprovdané ženy (dříve nazývané nemanželské ženy) ve svých ustanoveních § 167 a § 168 zákona.

Podle § 167 byl upraven nárok nemanželské ženy, který se týkal úhrady nákladů řádného porodu (např. plat porodní asistentky, honorář na operaci, ubytování rodičky ale i náklady na

opatření dětského prádla), nákladů na výživu po dobu šesti týdnů po porodu (rozsah nároků byl určen především potřebností matky, ale i možnostmi otce), ale i další náklady, byly-li nutné (např. cesta do porodnice). Nárok na úhradu těchto nákladů musela matka uplatnit sama.

Osobou povinnou byl pouze otec, jehož otcovství bylo náležitým způsobem zjištěno, jednak soudním sporem, nebo uznáním otcovství. Jestliže ani dnes není určení otcovství snadnou záležitostí, o to složitější problém představovalo v minulosti.

Předpokladem pro uplatnění nároku bylo narození dítěte. Zákon hovořil pouze o slehnutí a nerozeznával, zda se dítě narodí živé či ne. Nárok tedy nesouvisel s životem dítěte, nýbrž matka musela být chráněna jako rodička. Nároky, která nemanželská matka měla podle § 167 zákona, se promlčovaly po třech letech po porodu a to i výživné.

Dalším ustanovením, které upravovalo nároky neprovdané matky, bylo ustanovení § 168 téhož zákona. Jednalo se zde o dnes známé předběžné opatření soudu, podle něhož se mohla těhotná žena domáhat zajištění svých nároků ještě před narozením dítěte. Tímto opatřením byla zajištěna výživa pro dítě na tři měsíce a pro matku na dobu bezprostředně následující po porodu. Ve srovnání s dnešní úpravou nalezneme několik zásadních rozdílů. Předně nárok uplatňovala těhotná žena vůči otci dítěte (ne vůči pravděpodobnému otci). Dále pak je to potřebnost matky, tedy neschopnost matky hradit předmětné náklady ze svých zdrojů. Dnešní úprava vůbec s potřebností matky nepočítá, stav odkázanosti na výživu není podstatný. Dalším rozdílem je, že právo na uplatnění tohoto nároku nenáleželo ženě, která vedla tzv. necudný život. Pokud soud přiznal v předběžném opatření zajištění úhrady určitých nákladů a výživného, tak otec byl povinen složit u soudu požadovaný nárok. Žena nemohla penězi disponovat přímo, ale činil tak soud, který potřebné částky ženě uvolňoval.

Všeobecný občanský zákoník rakouský znamenal v oblasti výživného pokrok, i přesto že jeho

právní úprava byla obecná a rámcová. Jednalo se zde ze strany státu o způsob řešení finančních problémů, které měla nemanželská matka v době mimořádně obtížné v souvislosti s těhotenstvím a mateřstvím. O pokrokovosti vypovídá i fakt, že právní úprava byla přenesena recepční normou zákonem č. 11/1918 do právního řádu vznikajícího Československa.

Po druhé světové válce došlo k dalším významným změnám v oblasti postavení a nárocích neprovdané matky. Byl vydán zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb., který ve svém ustanovení § 76 přiznával nejen příspěvek na náklady při slehnutí, ale přiznával neprovdané matce i náhradu nákladů vzniklých v souvislosti s jejím těhotenstvím. Ustanovení dále rozšířilo nárok na příspěvek výživného matky z dřívějších šesti týdnů na plné tři měsíce. Ve výjimečných případech mohl soud dokonce tuto lhůtu prodloužit. Novým pojmem v zákoně byl "jak slušnost žádá", který se vztahoval k potřebám matky a k výdělečným možnostem otce.

Ve druhém odst. § 76 zákona o právu rodinném byl neprovdané ženě přiznán nárok na úhradu jiných výdajů, které jí vznikly bez jejího zavinění v době těhotenství a slehnutí (např. ztráta pracovní schopnosti).

Výživné na dítě stejně jako rozhodnutí o výbavičce se uplatňovalo v jiném návrhu. Tomu však mohla předcházet žádost o zajištění určitých nároků v prozatímním opatření podle ustanovení § 77 zákona, ve kterém mohla neprovdaná žena žádat zajištění nákladů spojených s jejím těhotenstvím a slehnutím. Vedle toho mohla neprovdaná těhotná žena žádat o zajištění výživy dítěte po dobu tří měsíců. Soud zde nařídil muži, jehož otcovství bylo pravděpodobné, aby částku, která byla potřebná, složil předem. Výši částky určoval soud v souvislosti s potřebností matky.

Oproti dřívějšímu Všeobecnému občanskému zákonu rakouskému došlo v právní úpravě k pokroku. V zákoně o právu rodinném se již neobjevoval pojem "cudný život" a byly zde

prodlouženy některé lhůty. Dalším vylepšením situace neprovdané matky je rozšíření nároků, ve kterém má žena možnost požadovat hrazení některých nákladů spojených s těhotenstvím, které dřívější úprava neobsahovala.

Vývoj právní úpravy šel neustále dopředu. Další změny přinesla druhá kodifikace rodinného práva, kterou je doposud platný zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

Nároky neprovdané matky v ustanovení § 95 zákona o rodině zůstaly v dosavadním znění.

Lišilo se pouze rozdílnou délkou doby vyživovacího nároku neprovdané matky. Místo dřívějších třech měsíců, které mohly být z důvodu hodných zvláštního zřetele prodlouženy, byla v nové právní úpravě lhůta upravena na dobu dvaceti šesti týdnů, která nemohla být prodloužena. Další změnou bylo nahrazení dřívějších dvou paragrafů jediným ustanovením § 95 a dřívějšího obratu "jak slušnost žádá" slovem "přiměřeně", což byly změny formulačního rázu.

Zákon o rodině byl několikrát novelizován. Nároků neprovdané matky vůči otci svého dítěte se dotkly dvě novely, které posílily majetkové postavení neprovdané matky a neprovdané těhotné ženy. Původní úprava v zákoně o rodině stanovila pro poskytování výživného dobu dvaceti šesti týdnů. První novela zákona o rodině v roce 1982 ji rozšířila na jeden rok a tzv. velká novela zákona o rodině v roce 1998 dobu poskytování výživného stanovila na dva roky.

Oddíl druhý.

Současná právní úprava nároků neprovdané matky

Zákonodárce byl postaven před úkol chránit také rodinu nezaloženou manželstvím, tzn. dítě a neprovdanou matku a regulovat tak vztah mezi otcem dítěte a matkou dítěte, kteří nejsou manželé. Významným počinem k posílení majetkových práv neprovdané matky a neprovdané těhotné ženy, byla velká novela zákona o rodině (zákon č. 98/1998 Sb.) účinná k 1.8.1998.

V ustanovení § 95 odst. 1 zákona o rodině je upraven příspěvek na výživu a úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím, který bývá u soudu realizován tehdy, jestliže otec neplní dobrovolně. Cílem a účelem tohoto ustanovení je v první řadě ochrana neprovdané matky, aby jí bylo odlehčeno od jejích těžkostí spojených s těhotenstvím a porodem. Dále též pomoci matce vyrovnat výdělky, které jí klesly v souvislosti s těhotenstvím, porodem a péčí o novorození dítě a nemusela být nucena "odložit" dítě do ústavní nebo jiné náhradní péče.

Zákon hovoří pouze o příspěvku na výživu, a to přiměřeném, což znamená, že matka nemá právo podílet se na životní úrovni otce svého dítěte. Nicméně při určování výživného se vychází nejen z možností a schopností povinného otce, ale i z jeho majetkových poměrů. Přiměřenost příspěvku je závislá na konkrétních potřebách matky, ale soud ve svém rozhodování přihlíží i k příjmům matky.

Předpokladem pro vznik práva na příspěvek na výživu není stav odkázanosti matky, tj. neschopnost se samostatně živit, ale skutečnost, že v důsledku těhotenství a narození dítěte došlo ke snížení jejích příjmů.[70] Zde je podstatný rozdíl od minulých právních úprav, kde potřebnost matky byla předpokladem pro přiznání práva.

Právo žádat výživné a úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem po otci dítěte, má i žena nezletilá. K takové nezletilé neprovdané matce mají vyživovací povinnost také její rodiče. Ale v praxi existuje názor, že i takové matce vznikne právo na uplatnění příspěvku podle § 95 odst. 1, neboť prosadil-li se názor, že vyživovací povinnost manžela předchází všem

ostatním druhům vyživovací povinnosti, tak lze odůvodnit i názor, že povinnost poskytovat příspěvek na výživu neprovdané nezletilé matce, bude předcházet vyživovací povinnosti jejich rodičů.[71]

Podle velké novely může matka dítěte žádat po otci dítěte (muži, jemuž svědčí II. nebo III. domněnka otcovství), aby ji poskytl přiměřenou výživu po dobu dvou let. Podle ustálené judikatury může tato poměrně dlouhá doba spadat částečně do doby před porodem a z větší části pak do doby péče o novorozené dítě.[72] Limitace poskytování příspěvku na výživu po dobu dvou let ovšem znamená, že výživné může být soudem přiznáno maximálně na dobu dvou let, avšak také na dobu kratší s ohledem na další skutečnosti.

Náklady spojené s těhotenstvím a porodem se v dnešní době rozumí především náklady spojené s pořízením těhotenského oblečení, léků, náklady spojené s pobytem v nemocnici, lékařským zákrokem, ale i další náklady, které nejsou hrazeny z pojištění matky.

Aktivně legitimovanou k podání návrhu na stanovení příspěvku na výživu a úhradu některých nákladů je matka, jejíž těhotenství skončilo porodem. Nebude rozhodující, zda se dítě narodilo živé či mrtvé. Naopak pasivně legitimován je muž, jehož otcovství bylo určeno na základě II. nebo III. domněnky určování otcovství.

Pro uplatnění práva na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem je stanovena speciální tříletá promlčecí lhůta, která počíná běžet dnem porodu. Tato lhůta se netýká nároku na výživné matky, neboť právo na výživné se nepromlčuje.

Práva matky dítěte popsané výše směřují vůči muži, jehož otcovství bylo určeno dobrovolně. Nedojde-li však k určení otcovství dobrovolně ještě před porodem nebo brzy po něm, ocitá se matka dítěte v komplikované situaci, neboť musí náklady spojené se svým těhotenstvím,

porodem a výživným pro dítě nést sama. Po morální stránce je nespravedlivé to po ní požadovat, proto zákon o rodině upravuje zvláštní předběžné opatření v ustanovení § 95 odst. 2.

Těhotná žena tak může na základě tohoto předběžného opatření požadovat, aby jí pravděpodobný otec jejího dítěte (tj. muž, který s ní souložil v kritickou dobu) poskytl výživné pro ni po dobu dvou let a dále úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. Mimo těchto práv může u soudu žádat, aby soud uložil pravděpodobnému otci povinnost úhrady výživného pro dítě, které se má narodit. Zajištění výživy dítěte může žena požadovat po dobu, co by jí, jako zaměstnankyni náležela mateřská dovolená, tedy po dobu dvaceti osmi týdnů. Nebo dokonce po dobu třiceti sedmi týdnů, je-li žena osamělá nebo porodila více dětí.

Částky určené v tomto předběžném opatření by měly pokrýt v přiměřeném rozsahu všechny odůvodněné potřeby ženy, které má a mít bude v těhotenství a potřeby, které budou pravděpodobně spojeny s jejím porodem a její výživou.

Výše výživného pro dítě, které se má narodit, by měla být stanovena s ohledem na chápání pojmu výživného pro nezletilé děti (tedy v širším pojetí). Z tohoto důvodu, v rámci práva na výživné pro dítě, může těhotná žena uplatňovat také náklady spojené s pořízením výbavičky pro dítě a dalších potřebných věcí.

Aktivně legitimovaná k podání takového návrhu je pouze těhotná žena, která ho musí podat nejpozději do porodu dítěte. Po porodu by podaný návrh musel soud zamítnout.

Žena by ve svém návrhu měla uvést, které částky požaduje uhradit jednorázově a které ve splátkách. V praxi velmi často žena požaduje uhradit jednorázově výživné pro dítě a částky k úhradě nákladů spojených s těhotenstvím a porodem, aby si z nich mohla koupit těhotenské oblečení a pořídit výbavičku pro dítě.

S ohledem na pravděpodobnost otcovství i výdajů by celková částka podle ustanovení § 92 odst. 2 nemusela vždy odpovídat částce, která by byla určena podle § 95 odst. 1, kdy jsou otec i výdaje jisté. Proto zde není vyloučeno "dorovnání" v rámci řízení podle § 95 odst. 1 a v rámci řízení o určení vyživovací povinnosti otce k dítěti.

V ustanovení § 95 odst. 2 totiž není použit pojem "uhrazení", nýbrž pouze "zajištění úhrady".[73]

Oddíl třetí.

Příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce a dobré mravy

Ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině o dobrých mravech je společným a obecným ustanovením pro všechny druhy vyživovací povinnosti, tedy i pro příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce.

Domnívám se, že odepření tohoto příspěvku z důvodu v rozporu s dobrými mravy, nebude příliš časté, neboť zakotvením tohoto příspěvku v zákoně o rodině se nechrání pouze neprovdaná matka, ale i samotné dítě. Proto nelze vyloučit situaci, kdy by odepřením příspěvku na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce z důvodu rozporu s dobrými mravy mohlo dojít i k porušení ústavní zásady zákazu diskriminace dětí narozených mimo manželství. Rodiče dítěte by především měli společně nést následky svého vztahu, a to nejen náklady spojené s výživou dítěte ale také náklady vyplývající z těhotenství, porodu a náklady na výživu ženy, která pečuje o novorozené dítě. Bylo by nespravedlivé, aby matce nebyl příspěvek přiznán a ta pak

musela hradit všechny zvýšené náklady spojené s těhotenstvím a porodem sama.

Tomu všemu nasvědčuje fakt, že se mi nepodařilo v souvislosti s touto problematikou nalézt nějaký judikát, podle kterého by příspěvek neprovdané matce na výživu a úhradu některých nákladů nebyl přiznán.

Pokud bychom se však podívali do minulosti, konkrétně do Všeobecného občanského zákoníku rakouského z roku 1811, tak bychom zde našli ustanovení, které odepřelo zajištění nároků neprovdané těhotné ženě ještě před porodem dítěte a to z důvodu, že soud označil způsob vedení jejího života za necudný. Soud se zaměřoval na období života, ve kterém žena podala návrh na zahájení předběžného opatření. K označení, že vede necudný život stačilo, aby žena měla více sexuálních partnerů. Na takové označení doplácela nejen nemanželská matka, ale i její dítě, neboť v předběžném opatření tak nemohla zajistit jeho výživné. Zde lze spatřovat určitou podobnost s dnešním nepřiznáním nároku na příspěvek pro rozpor s dobrými mravy. Myslím si, že je jen dobře, že dnešní právní úprava tento výraz nepoužívá a obrací svou pozornost především k pomoci dítěti a jeho matce. Aby alespoň po majetkové stránce měla neprovdaná matka srovnatelnou situaci s matkou, která je provdána a byla jí ulehčena obtížná osobní i sociální situace.

Kapitola šestá.

Úvahy de lege ferenda v návaznosti na připravovanou rekodifikaci občanského zákoníku

Oddíl první.

Návrh nového občanského zákoníku a rodinné právo

Koncepce platného občanského zákoníku jako kodifikace zaměřené v první řadě na úpravu majetkových vztahů, opřené o zásadu rovnosti jako o první ze svých zásad, iniciovala rozpad tradiční soustavy soukromého práva na dílčí "samostatná" odvětví a na soubor dílčích "samostatných" kodexů opřených o koncepci komplexních úprav. Proto nyní existuje samostatná zákonná právní úprava rodinného práva.

Návrh nového občanského zákoníku opouští od pojetí civilního kodexu, podle něhož má občanský zákoník upravovat majetkové vztahy, které se zřetelem na totalitní pojetí funkcí státu a práva vytvořilo naše zákonodárství v padesátých a šedesátých letech minulého století. Respektuje naopak standardní koncepci občanského zákoníku jako kodifikace upravující postavení osob a jejich soukromá práva a soukromé povinnosti vznikající z jejich vzájemného styku.[74]

Pokud se jedná o soukromá práva, tak se osnova návrhu nového občanského zákoníku drží jejich tradičního rozdělení na práva osobní a na práva majetková. Tomu odpovídá i návrh vnitřního členění zákoníku, který rozvrhuje kodex na pět základních částí. Osobním právům se věnuje především první a druhá část zákoníku, majetkovým především část třetí a část čtvrtá.

Osu celého návrhu nové úpravy představuje člověk a jeho zájmy. Otázky spojené s jeho rodinou a rodinnými vztahy upravuje druhá část návrhu zákona s názvem "Rodinné právo" (§ 527 a násl.). Zde se tedy navrhuje zařadit celá soukromoprávní materie rodinného práva.

Právní problematika manželství a rodiny je rozmanitá a sahá téměř do všech oblastí soukromého práva. Některé civilní kodexy také manželsko právní a rodinně právní otázky řeší na

třech a více místech (např. francouzský Code Civil). I u nás musíme dosud pracovat s několika předpisy nebo jejich částmi, proto soustředění úpravy na jediné místo kodexu (byť stále s několika málo výjimkami) představuje systémové řešení vhodné i výhodné.[75]

Navrhovaná část druhá občanského zákoníku zahrnuje právní pravidla upravující manželství (jeho vznik, práva a povinnosti manželů a zánik manželství), příbuzenství (jeho pojem a druhy, vztahy mezi rodiči a dětmi včetně určování rodičovství a osvojení), poručenství a jiné formy péče o dítě (zejména opatrovnictví a pěstounství) a tzv. zapsané partnerství (jeho vznik, práva a povinnosti partnerů, zánik partnerství).

Oddíl druhý.

Vyživovací povinnosti v připravovaném kodexu soukromého práva

Vyživovací povinnosti jsou v návrhu nového občanského zákoníku systematicky upraveny zcela odlišně, než jsme zvyklí ze zákona o rodině. Nejsou upraveny společně v určité hlavě či oddílu části druhé návrhu zákona, ale jsou upraveny vždy ve vztahu k určitému obecnějšímu institutu. Tak např. vyživovací povinnost manželů je upravena v hlavě první části druhé návrhu zákona, která nese název "Manželství" a v rámci této hlavy je v díle čtvrtém "Povinnosti a práva manželů". Pro výživné mezi manžely jsou zde navrhována stejná pravidla, která platí v dosavadní právní úpravě zákona o rodině.

Vyživovací povinnost rozvedených manželů je systematicky v návrhu zařazena také do hlavy první části druhé zákona, ale v rámci této hlavy je upravena v díle pátém "Zánik manželství", zde konkrétně v oddíle druhém, který upravuje zánik manželství rozvodem. Návrh u této

vyživovací povinnosti předpokládá, že se manželé o výživném dohodnou, a to nejen pokud jde o jeho rozsah, ale také pokud se jedná o způsob jeho plnění. Vyživovací povinnost podle návrhu může být plněna buď jako "dávka" nebo jako tzv. odstupné, tedy v podobě jednorázového plnění. Návrh zde předpokládá situaci, že dohoda manželů o výživném bude uzavírána pod podmínkou, že manželství bude rozvedeno bez ohledu na to, o jakou variantu řízení o rozvod v konkrétním případě půjde. Pokud by se manželé nedohodli, tak návrh nového zákona dává potřebnému členovi bývalého manželského páru možnost, aby se domohl pomoci u soudu. Soud pak o výživném bývalého manžela bude rozhodovat podle obecných pravidel, tedy se zvážením potřeb, schopností, možností a majetkových poměrů povinného a dobrých mravů.[76]

Co se týká tzv. sankčního výživného rozvedeného manžela, tak má v návrhu zákona zásadně stejnou podobu i podmínky jako v dosud platné právní úpravě. Z návrhu textu nicméně vyplývá, že nebude nezbytné, aby sankční výživné pokrývalo celé tříleté období po rozvodu. V návrhu je výslovně vyjádřeno, že po té, co doba poskytování sankčního výživného skončí, není vyloučeno, aby potřebný rozvedený manžel žádal o poskytování běžného výživného i pro další dobu. Dále je v návrhu výslovně uvedeno, že právo na výživné rozvedeného manžela vždy zanikne, uzavře-li oprávněný rozvedený manžel manželství, a to bez ohledu na to, o jaké výživné, tj. tzv. sankční, nebo tzv. obyčejné se jednalo.

Vyživovací povinnost rodičů a dětí je upravena v hlavě druhé části druhé návrhu nového občanského zákoníku, která se nazývá "Příbuzenství". V jejím rámci je upravena v díle druhém "Rodiče a dítě", konkrétně v oddíle třetím "Rodiče a dítě". Návrh zde hovoří o právech a povinnostech rodičů a dětí, které také představuje vyživovací povinnost a právo na výživné, které jsou ryze majetkové povahy a nejsou součástí rodičovských práv a povinností. Jejich trvání je závislé na trvání osobního stavu.

Vyživovací povinnost mezi příbuznými je stejně systematicky upravena, jako vyživovací

povinnost rodičů a dětí, pouze je zařazena do pododdílu čtvrtého nazvaného "Vyživovací povinnost". Návrh zde stanovuje pravidla o pořadí vyživovací povinnosti : rodiče mají vůči dítěti povinnost před prarodiči a praprarodiči, bližší příbuzní před vzdálenějšími a potomci před předky.

Na vyživovací povinnost mezi příbuznými navazují obecná pravidla pro přiznání výživného a také jsou zde stanovena rozhodná tři hlediska pro určení rozsahu výživného, která jsou shodná s dosavadní platnou právní úpravou. Návrh v souvislosti s určením rozsahu výživného výslovně uvádí, že bude brát zřetel na péči, kterou povinný věnuje oprávněnému, včetně míry, v níž tak činí. Také péče o rodinnou domácnost by měla hrát roli přiměřeného korektivu.[77]

Návrh nového občanského zákoníku rovněž upravuje výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce, kde se jedná o přepis dosavadní právní úpravy pouze formulačně upravený. Dosud užívaný výraz "příspěvek" je nahrazen výrazem "výživné", zejména proto, že soudní praxe v zákonném příspěvku přispívání nevidí, ale rozhoduje v této věci stejně, jako by rozhodovala o výživném. Doba poskytování výživného stanovena dvěma lety je zde absolutně daným časovým údajem. Výživné musí být poskytnuto ve výši, v jaké by příslušelo, kdyby bylo pravidelně po dva roky plněno, avšak promlčecí doba neběží od porodu, ale od skončení druhého roku po porodu.

Návrh nového zákona přejal dosavadní úpravu týkající se přiznání výživného, které lze přiznat pouze ode dne zahájení soudního řízení.

Návrh však zde dodává novou výhodu neprovdané matce v souvislosti s přiznáním výživného, která jí má pomoci v sociálně nevýhodné situaci hledání osoby povinného muže. Neprovdané matce tak lze přiznat výživné a úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím i zpětně, nejdéle dva roky ode dne, kdy matka nastoupila mateřskou dovolenou. Dva roky po porodu nazpět se užijí

v případě, že matka nenastoupila před porodem mateřskou dovolenou, ale právě až v den porodu.[78]

Ve třetí části připravovaného kodexu soukromého práva bude začleněno mimo jiné i právo dědické. V této souvislosti je třeba poukázat také na posílení ochrany pozůstalé vdovy, která sice nebude začleněna mezi neopominutelné dědice, ale bude mít právo na základní vybavení rodinné domácnosti a na nutné zaopatření, nebude-li schopna sama se živit (až do uzavření nového manželství).[79] V případě, že bude vdova těhotná, bude mít dokonce právo podle návrhu na slušné výživné až do konce šestého týdne po porodu.

Oddíl třetí.

Dobré mravy v části druhé návrhu nového občanského zákoníku

Zásadní podmínkou pro přiznání výživného je potřeby oprávněného, tedy jeho neschopnost se sám o sebe (pokud jde o výživu) postarat. Jako v dosud platné úpravě je zde určité omezení pro přiznání výživného a tím jsou dobré mravy. Dosavadní výklad dobrých mravů soudní praxí bude možné dobře použít i zde, v souvislosti s rekodifikací soukromoprávního kodexu.

Nicméně, vzhledem ke změnám ekonomicko sociálním podmínkám se zdá být nezbytné výslovně v návrhu zákona stanovit, že za nemravnou nemá být považována žádost dítěte o přiznání výživného, i přesto, že dítě má dostatečný majetek, avšak zisk z něj spolu s příjmem, který svým vlastním přičiněním nabývá (zejména pracovní činností), k výživě nestačí.

Kapitola sedmá.

Komparace vyživovacích povinností a dobrých mravů s novou slovenskou právní úpravou

Oddíl první.

Charakteristika nového slovenského zákona o rodině

Nový zákon o rodině č. 36/2005 Z.z., který nabyl účinnosti 1. dubna 2005, je v pořadí už třetím zákonem, který samostatně upravuje rodinně právní vztahy oddělení od občansko právní úpravy. K unifikaci rodinného práva na celém území bývalého Československa došlo v pořadí prvním samostatným rodinně právním kodexem a to zákonem č. 265/1949 Sb. o právu rodinném. Druhým rodinně právním kodexem byl zákon o rodině č. 94/1963 Sb., který ve znění uskutečněných novel platil až do 1. dubna 2005. U nás v České republice platí i nadále.

Tento nový zákon přebíral podstatnou část rodinně právní úpravy, kterou obsahoval předcházející zákon, ale obsahuje odlišnou systematiku od zrušeného zákona. Neshoduje se v něm ani paragrafové znění, protože některá ustanovení v něm byla spojena a jiná naopak rozdělena. Vypuštěna byla ta ustanovení, která byla již nevyhovující v současných podmínkách a naopak přibyla nová potřebná pro další regulaci rodinně právních vztahů a reagující i na mezinárodní

úmluvy (např. Úmluvu o právech dítěte).

Mezi nová, resp. doplněná ustanovení zákona o rodině můžeme zařadit úpravu pěstounské péče (dříve obsaženou ve zvláštním zákoně o pěstounské péči a příspěvcích pěstounské péče), úpravu určení mateřství, která chyběla v předešlé úpravě. Dále je nově v zákoně o rodině upraven institut osvojení a poručenství, které se oddělily od opatrovnictví.

Změny v novém zákoně o rodině se týkaly nejen úpravy vyživovací povinnosti, ale i úpravy důvodů neplatnosti a neexistence manželství v rámci okolností vylučujících uzavření manželství, úpravy rodičovských práv, regulace správy majetku dítěte, forem náhradní péče a určení otcovství.

Oddíl druhý.

Vyživovací povinnosti v nové slovenské právní úpravě

Vyživovací povinnosti jsou systematicky zařazeny do části třetí nového zákona o rodině nazvané "Výživné", která se člení na dvě hlavy. Hlava první nese název "Druhy vyživovacích povinností a rozsah výživného" (§§ 62-74) a obsahuje šest oddílů, a to vyživovací povinnost rodičů k dětem a dětí k rodičům, vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými, vyživovací povinnost mezi manžely a mezi rozvedenými manžely a příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce. Hlava druhá (§§ 75-81) obsahuje společná ustanovení pro všechny druhy vyživovacích povinností jako jsou např. obecné podmínky pro určení výživného, jeho splatnost, plnění za jiného, změny dohod či soudních rozhodnutí o výživném v souvislosti se změnou

poměru a nová ustanovení §§ 80 a 81 zákona o rodině.

Společným novým ustanovením je § 80 zákona, který řeší vztah mezi orgánem sociální správy a oprávněným, kterému bylo poskytnuto náhradní výživné za osobu povinnou. Zákon zde zakotvuje tzv. zákonnou cessi, kdy poskytnutím náhradního výživného právo oprávněného na výživné přechází na orgán, který náhradní výživné poskytl až do výšky poskytnutého náhradního výživného. Český zákon o rodině takové ustanovení neobsahuje, řeší jen v § 101 vztah osoby, která poskytla v zájmu oprávněného náhradní výživné a povinného, aby si od něho mohla vyžádat úhradu plnění, které za něj poskytla. Zákonnou cessi upravuje český zákon o rodině pouze v souvislosti s pěstounskou péčí v ustanovení § 45d, kdy nárok na výživné určené rozhodnutím soudu na dítě, jemuž náleží příspěvek na úhradu potřeb podle zvláštního právního předpisu, přechází na stát.

Dalším novým společným ustanovením je § 81 zákona, který hovoří o tom, že pokud je nezletilé dítě svěřeno do náhradní výchovy, nezaniká vyživovací povinnost rodičů k dětem, neboť podle slovenské právní úpravy mají rodiče povinnost platit na své dítě výživné podle svých schopností, možností a majetkových poměrů a podle odůvodněných potřeb dítěte vždy, bez ohledu na to, s kým a jak dítě žije. Rozhoduje-li soud o nějaké formě náhradní výchovy, tak vždy v rozsudku současně rozhodne i o povinnosti platit výživné ve stanoveném rozsahu a uloží rodičům povinnost, aby výživné poukazovali zařízení, do kterého má být dítě umístěné.

Co se týká jednotlivých vyživovacích povinností, tak bych především u výživného rodičů k dětem chtěla vyzdvihnout novinku zakotvenou v ustanovení § 62 odst. 3 zákona o rodině a tou je minimální výše výživného, která je odvozena od výše sumy životního minima. Tu musí mít dítě zabezpečenou vždy bez ohledu na schopnosti, možnosti a majetkové poměry rodiče.[80] Nově se zde také objevuje v ustanovení § 64 zákona o rodině možnost soudu, aby u výživného na dítě v případě hodného zvláštního zřetele rozhodl o povinnosti složit určitou částku peněz na

výživné, která bude splatná v budoucnu. Půjde o případy, kdy má povinný rodič nepravdivé příjmy, podniká nebo na sebe bere nepřiměřená majetková rizika, a tudíž zde existují obavy, že by výživa dítěte nebyla v budoucnu zabezpečena. Zřídí se tak osobní účet dítěte rodičem, na který budou poukazovány prostředky v jeho prospěch.

Od této úpravy je nutné odlišit jiné nové ustanovení v § 63 odst. 3 zákona o rodině, které připouští v situaci, kdy to majetkové poměry povinného rodiče dovolí, aby za odůvodněné potřeby dítěte byla považována i tvorba úspor zabezpečující i nadstandardní potřeby dítěte. Ty mohou spočívat např. v ukládání finančních prostředků na stavební spoření nebo náklady související s rozvíjením jeho nadání a talentu formou dalšího vzdělávání. Aby nedocházelo ke splynutí vytvářených úspor s běžným výživným, soud v takovém případě ve výroku svého rozhodnutí určí celkovou sumu výživného pro dítě a současně též vysloví, jaká částka z této sumy výživného je určena na tvorbu úspor.[81]

Obdobu takového ustanovení obsahuje i český zákon o rodině v § 85a odst. 2, kde zákonodárce demonstrativně stanovil možnost tvorby úspor ve prospěch přípravy na budoucí povolání. Domnívám se ale, že český zákon o rodině v tomto ustanovení v sobě kloubí obě situace, které slovenský zákon o rodině upravuje samostatně v ustanovení § 63 odst. 3 a v § 64 a to tvorbu úspor zabezpečujících jednak nadstandardní potřeby dítěte a dále tvorbu úspor pro případ, že zde není plná jistota o odpovídajícím plnění výživného po celou dobu, kdy dítě nebude schopno se samostatně žít.

Nová právní úprava slovenského zákona o rodině přinesla změny také v oblasti výživného mezi rozvedenými manžely. Koncepce priznání výživného pro rozvedeného manžela zůstala nezměněna, pouze se rozšířila kritéria pro určení rozsahu výživného na straně povinného o majetkové poměry, což se stalo i u ostatních druhů výživného a také byl rozšířen rozsah vyživovací povinnosti z "nutné výživy" na "přiměřenou výživu". Podstatnou změnou se stala

časová limitace placení výživného rozvedenému manželovi na dobu pěti let po rozvodu, což ovšem není absolutní. Soud může výjimečně tuto dobu prodloužit, pokud rozvedený manžel, kterému výživné bylo přiznáno se není z objektivních důvodů schopen sám žít ani po uplynutí této pětileté doby, nebo pokud by šlo o manžela, kterému bylo svěřeno dítě do osobní péče a jednalo by se o dítě s dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem. Český zákon o rodině bohužel takovou časovou limitaci neobsahuje, ale třeba se česká nová právní úprava zákona o rodině v této slovenské inspiruje. Český zákon o rodině pouze časově limituje poskytování "sankčního" výživného rozvedeného manžela, který se na rozvodu manželství převážně nepodílel, na dobu dvou let v rozsahu stejné životní úrovně. Nový slovenský zákon o rodině naopak žádné ustanovení o poskytování sankčního výživného neobsahuje.

A konečně příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce, který se v zásadě shoduje s naší českou právní úpravou, obsaženou v § 95 zákona o rodině. Nová slovenská právní úprava v porovnání s předcházející prodloužila povinnost otce dítěte, za kterého není matka provdána, přispívat přiměřeně na úhradu její výživy z doby jednoho roku na dobu nejdéle dva roky. Slovenská úprava se zde vyrovnala s dosavadní absencí ustanovení o počátku běhu této lhůty, která v naší úpravě chybí. Nová úprava stanovila počátek běhu dvouroční lhůty nejdříve počátkem těhotenství a nejdéle porodem.

Závěrem lze říci, že nová slovenská úprava zákona o rodině je zdařilá, ale čas teprve ukáže, zda bude pro právní praxi vyhovující.

Oddíl třetí.

Dobré mravy podle nového slovenského zákona o rodině

Dobré mravy, jako základní kritérium pro posuzování všech nároků na výživné, jsou v novém zákoně o rodině upraveny v § 75 odst. 2, který patří mezi společná ustanovení všech vyživovacích povinností.

Právo oprávněného na výživné od povinného musí být v souladu s dobrými mravy. Zkoumá se vždy oprávnění, ne povinnost, což znamená, že podle tohoto ustanovení není možné přiznat výživné jen v případě, že pro to existují důvody na straně oprávněného.

Aplikace tohoto ustanovení o dobrých mravech je povinností soudu, nikoliv jeho právo.

Pokud soud shledá, že přiznání výživného by bylo v rozporu s dobrými mravy, tak se bude jednat o úplnou ztrátu nároku na výživné. Není tedy možné toto ustanovení použít jako modifikační činitel a na jeho základě výši požadovaného výživného přiměřeně snížit.[82]

Z výše uvedeného vyplývá, že nová slovenská úprava chápe toto negativní kritérium pro přiznání výživného stejným způsobem jako český zákon o rodině (srov. § 96 odst. 2).

Slovenský zákon o rodině ale navíc klade určité omezení při použití tohoto negativního kritéria a v takovém směru, že ho není možné použít, pokud soud rozhoduje o právu nezletilého dítěte na výživné a to bez ohledu na osobu povinného. Domnívám se, že slovenský zákonodárce zde vycházel z názoru, že nezletilé dítě by mělo být především objektem péče ze strany svých rodičů a odepření výživného by mu mohlo způsobit neblahé ekonomické důsledky, neboť většina nezletilců není schopna se sama žít. Slovenská úprava tak výslovně chrání nezletilé děti před kritériem dobrých mravů a to i v případě, že by jejich chování bylo natolik závadné, že by jinak odepření výživného podle ustanovení § 75 odst. 2 zákona o rodině bylo možné.

Náš český zákon o rodině takové omezení pro aplikaci negativního kritéria dobrých mravů nestanovuje, ale z praxe je zřejmé, že použití ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině vůči nároku nezletilce na výživné bude jen výjimečné a ojedinělé.

Závěr

Ve své práci jsem se snažila obsáhnout alespoň v základní míře vybrané typy vyživovacích povinností a jejich vztah k dobrým mravům. Na začátku jsem se zaměřila na vyživovací povinnost a její obecné předpoklady pro uplatňování. Na to jsem navázala institutem dobrých mravů a jeho vývojem až do dnešní úpravy civilního práva. Snažila jsem se definovat samotný pojem dobrých mravů, k tomu mně velmi pomohla definice p. Kubeše z roku 1935 a také rozsudek Nejvyššího soudu a usnesení Ústavního soudu. Dospěla jsem k závěru, že na vývoj dobrých mravů působí velice intenzivně časový faktor a tím se dobré mravy společnosti vyvíjejí zároveň s ní.

Dále jsem se věnovala dobrým mravům jako negativnímu předpokladu pro přiznání výživného podle zákona o rodině. Velice mě překvapilo, jak málo se právnická literatura i judikatura věnuje výkladu ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině. Většina knih a komentářů k zákonu o rodině toto ustanovení přechází jednou až dvěma větami, ač jde podle mého názoru o významné kritérium pro přiznání nároku na výživné, neboť se nachází ve společných ustanoveních všech vyživovacích povinností a také proto, že soud se tímto kritériem při svém rozhodování o výživném musí vždy zabývat.

Pokud jde o jednotlivé typy vybraných vyživovacích povinností, tak mým cílem nebyla jejich podrobná analýza, ale věnovala jsem především pozornost jednotlivým předpokladům nutným pro jejich uplatnění, jejich rozsahu a trvání nároku. Snažila jsem se na začátku každé

kapitoly učinit buď krátký exkurz do minulosti, především u příspěvku na výživu neprovdané matce a úhradu některých nákladů spojených s těhotenstvím a porodem, nebo časově zařadit vznik nové úpravy daného institutu v zákoně o rodině, neboť velké změny učinila tzv. velká novela zákona o rodině v roce 1998. Zavedla především nově úpravu ztíženého rozvodu, na který zákonodárce reagoval i úpravou tzv. sankčního výživného.

Vztah vybrané vyživovací povinnosti a dobrých mravů jsem se pokoušela ukázat na jednotlivých případech. Bohužel musím konstatovat, že se mně nepodařilo nalézt judikáty, které by řešily otázku nepřiznání výživného z důvodu rozporu s dobrými mravy u mnou sledovaných typů výživného. Nejvíce frekventovaná situace, která je v judikatuře obsažena v souvislosti s dobrými mravy, je odepření výživného bývalému manželovi. Ale judikát o odepření sankčního výživného nebo příspěvku na výživu a úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem neprovdané matce jsem nenašla. Podle mého názoru však řada takových případů existuje, ve kterých by došlo při uplatnění nároku na výživné k rozporu s dobrými mravy, ale tyto se před soud nemusí vůbec dostat. Vždyť rodinné vztahy jsou jedny z nejchoulostivějších a v případě jejich nefunkčnosti, nejsou si vždy postižení ochotni přiznat, že by jejich manžel, příbuzný či blízký byl nemravného chování schopen nebo rodinné vztahy rozebírat veřejně. I přesto je správné, že tento negativní předpoklad dobrých mravů pro uplatnění nároku na výživné v zákoně o rodině existuje, ale bohužel jak jsem z pramenů k mé práci zjistila, nevyužívá se v takovém měřítku, jak by mohl.

V další části jsem zaměřila svou pozornost na návrh nového občanského zákoníku, který zamýšlí spojit soukromoprávní odvětví v jediný kodex. Rodinnému právu je v návrhu věnována celá část druhá a vyživovací povinnosti jsou v ní upraveny vždy ve vztahu k určitému obecnějšímu institutu, nikoli společně, jak je upravuje zákon o rodině. Podle mého názoru tato skutečnost činí úpravu výživného v připravovaném kodexu značně nepřehlednou.

V závěru práce jsem nahlédla do nového slovenského zákona o rodině účinného od 1. dubna 2005. Nalezla jsem v něm mnoho nových ustanovení oproti předchozí úpravě, které zákon o rodině, dle mého názoru, doplňují a obohacují. Je to velmi mladý zákon, proto je jen otázkou času, zda bude pro právní praxi vyhovující. Nicméně si myslím, že úprava v něm je zdařilá a že se v něm najdou ustanovení, která bychom uvítali i v našem českém zákoně o rodině.

Seznam použité literatury a zdrojů

1. Knihy a časopisy

- Haderka, J. K výkladu ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině. Bulletin advokacie, 1984, č.2.
- Holub, M., Nová, H., Hyklová, J. Zákon o rodině a předpisy související. Komentář. 7. vydání. Praha: Linde, 2005.
- Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1998.
- Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005.
- Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2001.

- Králíčková, Z. Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o rodině účinné k 1.8.1998. Právní rozhledy, 1998, č. 8.

- Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy, 2005, č. 9.

- Králíčková, Z. Práva neprovdané matky. Právo a rodina, 2004, č. 8.

- Kubeš, V. Smlouvy proti dobrým mravům. Praha : Nakladatelství Orbis, 1933.

- Nová, H., Těžká, O. Vyživovací povinnost. Praha: Nakladatelství Linde, 1995.

- Plecítý, V., Salač, J. Základy rodinného práva. Praha : Nakladatelství Eurounion, 2001.
- Radimský, J. Radavanová, S. Zákon o rodině. Praha : Nakladatelství Panorama, 1989.

- Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurz občanského práva, instituty rodinného práva. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2001.

- Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. Praha : Nakladatelství C.H. Beck, 2004.

- Veselá, R. a kol. Rodina a rodinné právo -- historie, současnost a perspektivy. Praha: Nakladatelství Eurolex Bohemia, 2003.

2. Judikatura

- Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1998 sp. zn. II. ÚS 249/97.

- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2000, sp. zn. 23 Cdo 2060/98.

3. Slovenská literatura

- Pavelková, B., Kubíčková, G., Čechotová, V. Zákon o rodině. Komentář. 1. vydání. Šamorín: Heuréka, 2005.

4. Ostatní zdroje

- Eliáš, K., Zuklínová, M. : Návrh občanského zákoníku [citováno 10.2. 2006]. Dostupný z :
<http://www.justice.cz/ms/>.

5. Právní předpisy

- říšský zákon č. 946/1811, Obecný občanský zákoník

- zákon č. 265/1940 Sb., o právu rodinném

- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Resumé

The duty to support and maintain and the issue of good morals are interesting and frequently discussed topics. The topic is very broad, even the whole part three of the Family Act deals with maintenance and alimony. This thesis does not take into account all types of maintenance duty, it concentrates on selected types and analyzes them in connection with the negative precondition for the assessment of maintenance, i.e. good morals.

At the beginning of my thesis I concentrated on the common prerequisites necessary for applying maintenance, followed by good morals. The theme of good morals was considered from the historical point of view as well as from the point of various interpretations in the Civil Law. The course of good morals development in the society is an important factor because good morals develop as fast as the society develops itself. The issue in question is how fast the new standards are brought to people's awareness and how long it takes before they are widely recognized. I tried to define the conception of good morals, which is quite vague. I based it on the Kubeš's definition from 1935 and the Supreme Court verdict and the Constitutional Court ruling. I came to the conclusion that the development of good morals is very intensively affected by the time factor.

This thesis also addressed the issue of good morals as a negative presumption for awarding maintenance according to the Family Act. It was surprising to learn how little attention is paid in the law literature and judicature to the interpretation of the provisions § 96 par. 2 Family Act. Most sources and commentaries to the Family Act dedicate one or two sentences to this provision. However, in my opinion it is a very interesting criterion for awarding maintenance because it can be found in all common regulations dealing with all types of maintenance duties and also because the court has to always consider it while deciding on maintenance.

Concerning the analysed maintenance types I concentrated first of all on individual preconditions necessary for applying maintenance, setting its extension and duration. At the beginning of each chapter I tried to make a short history review, especially for the maintenance for the single mother. I also tried to date the birth of the new modification of the given institution in the Family Act because big changes were introduced by the Amendment to the Family Act in 1998. It introduced a new modification determining a completely new kind of divorce that was followed by the new so-called penal maintenance.

Another area that I tried to put into the context of good morals was the topic of a child with so-called behavioural problems, including the determination of the alimony for a child in the substitute care. In the legal practices the issue of maintenance for children in the institutional care, foster care or the care of any other personal entity and applicants for adoption raises little interest of experts. My thesis therefore focuses the phenomenon of the failure to perform the maintenance duty for children in the substitute care and discusses whether the maintenance provided to a child with behavioural problems complies with good morals.

The increasing number of illegitimate children and many social, economical and legal problems arising out of this situation made me analyse also the issue of rights that the single mother has against the father of a child. The Amendment of the Family Act from 1998 made some changes in this area and strengthened the property relations of a single mother or a single pregnant woman.

I tried to illustrate on individual cases the relation between good morals and the selected categories of maintenance. Unfortunately I was not able to find the judicature that would deny maintenance due to the conflict with good morals. I presume such cases exist but they have not been taken to court. The reason is that the family relations are very delicate and in case they do not work properly, the afflicted persons are often unable to admit that their husband, relatives or a close person was capable of immoral behaviour. Nevertheless it is right that this negative presumption of good morals for claiming maintenance exists in the Family Law but unfortunately I learned that it is not used as it could be.

I also paid attention to the new draft bill of the Civil Code that proposes to combine private legal areas into one code. I outlined the systematics of the draft bill and the place

of the Family Law in the bill and I highlighted the modification of the maintenance duty proposed in the bill.

At the end I also consulted the new Slovakian modification of the Family Act in force since 1st April 2005 and compared it to the Czech valid legal regulation in the Family Act. I found in the Slovakian Act many new regulations. In my opinion the new modification is successful and our new codification could get inspired with the Slovakian Act. The time will show whether it will satisfy legal practises.

[1] Nová, H., Těžká, O. Vyživovací povinnost. Praha : Nakladatelství Linde, 1995, s. 6.

[2] Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurz občanského práva, instituty rodinného práva. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2001, s. 166.

[3] Plecítý, V., Salač, J. Základy rodinného práva. Praha: nakladatelství Eurounion 2001, s. 98.

[4] Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 1998, s. 348.

[5] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001, s. 31.

[6] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001, s. 221.

[7] Plecítý, V., Salač, J. Základy rodinného práva. Praha: nakladatelství Eurounion 2001, s. 99.

[8] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001, s. 221, 222.

[9] Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurz občanského práva, instituty rodinného práva. Praha : Nakladatelství C.H.Beck, 2001, s. 168.

[10] Holub, M., Nová, H., Hyklová, J. Zákon o rodině a předpisy související. Komentář. 7. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 247.

[11] Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 1998, s. 351.

[12] Holub, M., Nová, H., Hyklová, J. Zákon o rodině a předpisy související. Komentář. 7. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 215.

[13] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001, s. 223.

[14] Plecítý, V., Salač, J. Základy rodinného práva. Praha: nakladatelství Eurounion 2001, s. 102.

[15] Holub, M., Nová, H., Hyklová, J. Zákon o rodině a předpisy související. Komentář. 7. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 258.

[16] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001, s. 229.

[17] Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurz občanského práva, instituty rodinného práva. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2001, s. 170, 171.

[18] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001, s. 225.

[19] Holub, M., Nová, H., Hyklová, J. Zákon o rodině a předpisy související. Komentář. 7. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 262, 263.

[20] Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. VII.

[21] Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 223.

[22] Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 225.

[23] Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 244.

[24] Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 247.

[25] Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 245.

[26] Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 10.

[27] Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 13.

[28] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001, s. 226.

[29] Kubeš, V. Smlouvy proti dobrým mravům. Praha : Nakladatelství Orbis, 1933, s. 135.

[30] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2000, sp. zn. 23 Cdo 2060/98.

[31] Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1998 sp. zn. II. ÚS 249/97.

[32] Haderka, J. K výkladu ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině. Bulletin advokacie, 1984, č.2, s. 84.

[33] Haderka, J. K výkladu ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině. Bulletin advokacie, 1984, č.2, s. 86.

[34] Haderka, J. K výkladu ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině. Bulletin advokacie, 1984, č.2, s. 88.

[35] Haderka, J. K výkladu ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině. Bulletin advokacie, 1984, č.2, s. 88.

[36] Haderka, J. K výkladu ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině. Bulletin advokacie, 1984, č.2, s. 90.

[37] Haderka, J. K výkladu ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině. Bulletin advokacie, 1984, č.2, s. 91.

[38] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001, s. 115.

[39] Králíčková, Z. Vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o

rodině účinné k 1.8.1998. Právní rozhledy, 1998, č. 8, s. 389.

[40] Králíčková, Z. Vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o rodině účinné k 1.8.1998. Právní rozhledy, 1998, č. 8, s. 389.

[41] Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 84.

[42] Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 84.

[43] Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 84.

[44] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001, s. 123.

[45] Plecítý, V., Salač, J. Základy rodinného práva. Praha: nakladatelství Eurounion 2001, s. 42.

[46] Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 85.

[47] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001,

s. 123.

[48] Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 85.

[49] Plecítý, V., Salač, J. Základy rodinného práva. Praha: nakladatelství Eurounion 2001, s. 45.

[50] Králíčková, Z. Vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o rodině účinné k 1.8.1998. Právní rozhledy, 1998, č. 8, s. 390.

[51] Veselá, R. a kol. Rodina a rodinné právo -- historie, současnost a perspektivy. Praha : Nakladatelství Eurolex Bohemia, 2003, s. 150.

[52] Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 402.

[53] Králíčková, Z. Vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o rodině účinné k 1.8.1998. Právní rozhledy, 1998, č. 8, s. 391.

[54] Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 402.

[55] Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 403.

[56] Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy 2005, č.9, s. 305.

[

57] Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy 2005, č.9, s. 305.

[58] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001, s. 348.

[59] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001, s. 354.

[60] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2001, s. 355.

[61] Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy 2005, č.9, s. 305.

[62] Holub, M., Nová, H., Hyklová, J. Zákon o rodině a předpisy související. Komentář. 7. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 269.

[63] Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy 2005, č.9, s. 306.

[64] Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy 2005, č.9, s. 306.

[65] Holub, M., Nová, H., Hyklová, J. Zákon o rodině a předpisy související. Komentář. 7. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 110.

[66] Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy 2005, č.9, s. 307.

[67] Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy 2005, č.9, s. 307..

[68] Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy 2005, č.9, s. 308.

[69] Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy 2005, č.9, s. 308.

[70] Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 407.

[71] Radimský, J., Radvanová, S. Zákon o rodině. Praha : Nakladatelství Panorama, 1989, s. 356.

[72] Králíčková, Z. Práva neprovdané matky. Právo a rodina, 2004, č. 8, s. 7.

[73] Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 411.

[74] Eliáš, K., Zuklínová, M. : Návrh občanského zákoníku [citováno 10. února 2006].

Dostupný z : <http://www.justice.cz/ms/>.

[75] Eliáš, K., Zuklínová, M. : Návrh občanského zákoníku [citováno 10. února 2006].

Dostupný z : <http://www.justice.cz/ms/>.

[76] Eliáš, K., Zuklínová, M. : Návrh občanského zákoníku [citováno 10. února 2006].

Dostupný z : <http://www.justice.cz/ms/>.

[77] Eliáš, K., Zuklínová, M. : Návrh občanského zákoníku [citováno 10. února 2006].

Dostupný z : <http://www.justice.cz/ms/>.

[78] Eliáš, K., Zuklínová, M. : Návrh občanského zákoníku [citováno 10. února 2006].

Dostupný z : <http://www.justice.cz/ms/>.

[79] Králíčková, Z. Práva neprovdané matky. Právo a rodina, 2004, č. 8, s. 8.

[80] Pavelková, B., Kubíčková, G., Čechotová, V. Zákon o rodině. Komentář. 1. vydání. Šamorín :
Heuréka, 2005, s. 207.

[81] Pavelková, B., Kubíčková, G., Čechotová, V. Zákon o rodině. Komentář. 1. vydání. Šamorín :
Heuréka, 2005, s. 221.

[82] Pavelková, B., Kubíčková, G., Čechotová, V. Zákon o rodině. Komentář. 1. vydání. Šamorín :
Heuréka, 2005, s. 255.